Právnická fakulta Masarykovy univerzity

Právo a právní věda

Katedra právní teorie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Alternativní tresty ve světle nového trestního zákoníku. Filosoficko-právní analýza problému.

Jan Brauner

2014/2015

*Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: „**Alternativní tresty ve světle nového trestního zákoníku. Filosoficko-právní analýza problému.**“ zpracoval sám. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použil k sepsání této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.*

Jan Brauner

Na tomto místě bych chtěl velmi poděkovat paní doc. PhDr. Tatianě Machalové, Csc. za laskavý přístup a odborné vedení této diplomové práce. Dále bych rád poděkoval celé své rodině za nezměrnou podporu po celou dobu mého studia. V neposlední řadě patří dík Karlovi.

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá filosofickými východisky alternativních trestů. Autor se v práci nejprve zaměřuje na původ oprávnění státu k trestání a na definici trestu. Dále popisuje vývoj myšlenky restorativní justice a alternativního trestání. Poslední část práce se věnuje rozboru české právní úpravě alternativních trestů s důrazem na trest domácího vězení. Autor uvádí i své návrhy de lege ferenda.

Klíčová slova

trest, alternativní trest, utilitarismus, retributivismus, ospravedlnění trestu, restorativní justice, domácí vězení

Abstract

This diploma thesis deals with the philosophical foundations of alternative punishment. First the author focuses on the origins of the entitlement of the state to punish and on the definition of punishment. Next he describes the evolution of restorative justice and alternative punishment. The last part of the thesis deals with the analysis of the Czech alternative punishment legislation with emphasis on house arrest. The author also presents his suggestions de lege ferenda.

Keywords

punishment, alternative punishment, utilitarianism, retributivism, justification of the punishment, restorative justice, house arrest

Obsah

Úvod **6**

1. Vztah trestu a státu, pojem trest **8**

1.1 Vznik oprávnění státu k trestání 8

1.2 Pojem trestu a jeho definice 9

1.3 Trest jako následek porušení právní normy 11

2. Ospravedlnění trestu **13**

2.1 Konsekvencialistická teorie ospravedlnění trestu 18

2.1.1 Benthamův utilitarismus 18

2.1.2 Kritika Benthamova utilitarismu 21

2.2 Retributivní teorie ospravedlňující trest 23

2.2.1 Kantovo pojetí trestu 24

2.2.2 Hegelovo pojetí trestu 26

2.2.3 Kritika retributivních teorií ospravedlňujících trest 27

2.3 Smíšené teorie 28

2.4 Teorie odmítající tradiční přístup k trestání 30

3. Restorativní justice, limity trestního práva **32**

3.1 Vývoj restorativní justice 33

3.2 Současná podoba restorativní justice 35

3.3 Trestní právo, jeho limity a ambice 38

3.3.1 Smysl trestněprávní regulace 39

3.3.2 Adekvátní trest a jeho efektivita 39

3.3.3 Krize vězeňství a její projevy 41

3.3.4 Ambice trestní politiky 21. stol. 44

4. Alternativní trest **47**

4.1 Vývoj alternativního trestání 47

4.2 Trestněprávní alternativy 48

4.3 Alternativní trest jako pojem 50

4.4 Účel alternativních trestů 51

4.5 Výhody alternativních trestů proti nepodmíněnému trestu odnětí svobody a cílová skupina pachatelů 53

5. Alternativní tresty dle českého trestního zákoníku 56
5.1 Podmíněné odsouzení 57
5.2 Obecně prospěšné práce 59
5.3 Peněžitý trest 61
5.4 Trest domácího vězení 63
5.4.1 Podmínky pro uložení trestu domácího vězení 65
5.4.2 Problémy současné právní úpravy a praxe při ukládání trestu domácího vězení 66
5.5 Návrhy de lege ferenda 69
5.5.1 Přehlednější diferenciace alternativních trestů 69
5.5.2 Komplexnější náhled na trestání prostřednictvím alternativních trestů 72
Závěr 75
Seznam použitých pramenů 77

Úvod

Člověk jako individuum má přirozenou touhu zlepšovat svůj život. Lidská společnost se proto pokouší o to, aby se neustále rozvíjela a aby její současný stav byl lepší než ten minulý. Za zrcadlo pokroku anebo zpátečnictví své doby je považováno trestní právo.[1] Odráží současný český systém trestání opírající se primárně o trest odnětí svobody pokrok či zpátečnictví naší trestní justice 21. století? Není na místě se zastavit a zeptat se, zdali nemáme již dostatek poznatků k tomu, abychom hledali řešení přetrvávajících problémů trestní politiky jinde než v nejpřísnější trestní sankci našeho právního řádu? Nenastal čas být lepší, než jsme byli doposud?

Náboženství a z něj vyplývající systém trestání představoval po převažující většinu historického vývoje jeden ze základních organizačních mechanismů a ukazatelů hodnot všech společenství. Sekularizovaný euro-americký civilizační okruh se však na počátku 21. století snaží dokázat, že se společnost bez náboženství obejde. Jak je to s fenoménem trestu v jeho současném pojetí? Není dnešní míra důvěry v trest odnětí svobody pouhou kouřovou clonou pro neochotu přiznat si, že jde o přežitý a již neefektivní způsob boje s kriminalitou?

Protože státem ukládané tresty představují obrovský zdroj lidského trápení, a nejpřísnější tresty generují tohoto trápení logicky nejvíce, omezování jejich počtu či přísnosti by mělo indikovat jistý morální pokrok společnosti.[2] Jedním z přínosů zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník[3] mělo být snížení počtu pachatelů odsouzených k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Manifestací snahy o zmíněný pokrok bylo i zavedení několika trestněprávních alternativ ke standardnímu trestnímu procesu, mezi něž řadíme i

---

[1] SLÁDEČEK, Josef. Úvod. In: BECCARIA, Cesare. *O zločinech a trestech.* Praha: [s.n.], 1893, s. 9.

[2] *„A dám vám nové srdce a do nitra vám vložím nového ducha. Odstraním z vašeho těla srdce kamenné a dám vám srdce z masa.“* Ezechiel 36:26.

[3] Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 1. 4. 2015]. Dostupné z: https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mrqga4v6nbqfuytm

alternativní tresty. Vzhledem ke stále rostoucí vězeňské populaci však není jisté, zda trestní zákon a jeho četné novelizace k původně vytyčenému cíli směřují. Téma alternativních trestů je proto stále velmi aktuální.

Obecné představy o trestu a trestní spravedlnosti často stojí na premisách, které nejsou dostatečně morálně revidovány a kritizovány. Společnost je naladěna spíše punitivně a o způsobech a možnostech alternativního trestání nemá jasnou představu. Tato práce se pokusí kriticky přiblížit současný kontext trestu a trestání. Cílem bude analytické zhodnocení efektivity jednotlivých alternativních trestů dle trestního zákoníku a jejich resocializačního potenciálu. Základ tohoto hodnocení budou tvořit filosofické přístupy pro ospravedlnění trestu.

Nejprve však bude trest obecně definován a bude představen jako státní sankce. Pojednáno bude též o původu oprávnění státu k trestání. V návaznosti na to budou popsány filosofické podklady pro ospravedlnění trestu. Problému ospravedlnění trestu bude v práci věnován velký prostor, neboť jde otázku svým významem přesahující téma trestu a trestání. Pokud bychom totiž nebyli schopni trest morálně ospravedlnit, nebylo by možné ospravedlnit ani existenci trestního práva jako takového.[4]

V další kapitole této práce budou přiblíženy východiska alternativních trestů a to zejména kořeny restorativní justice, její vývoj a současná role v trestní justici. Aby měl čtenář širší kontext, obsahuje tato kapitola i úvahy ohledně smyslu trestněprávní regulace, ambicí trestní justice či adekvátního trestu. Komparací nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho alternativ budou dále představeny výhody a nevýhody alternativních trestů. Poslední část práce bude věnována rozboru jednotlivých alternativních trestů obsažených v trestním zákoníku a návrhům pro jejich efektivnější budoucí legislativní úpravu a aplikaci.

---

[4] Převzato od LATA, Jan. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2007, s. 7.

1. Vztah trestu a státu, pojem trest

Úvodní kapitola této práce přibližuje historické a sociální souvislosti přeměny trestu z pouhé manifestace fyzické síly na institucionalizovaný výkon státní moci. Aby bylo možné s pojmem trest dále pracovat a morálně trest ospravedlnit, je v této kapitole též trest definován a operacionalizován jako následek porušení právní normy.

1.1 Vznik oprávnění státu k trestání

Soužití lidí ve společnosti si odjakživa žádalo existenci určitých pravidel, která jejím členům zajišťovala jistotu v mezilidských vztazích a původcům těchto pravidel potřebnou legitimitu. Původní náboženské zvyky a morálka se však postupem času ukázaly jako nedostatečný nástroj k udržování sociálního řádu. [5] Společenský vývoj totiž přinesl takové konflikty, které si žádaly obecná a přesná řešení. Náboženské a světské elity určující společensky závadné chování tak daly vzniknout právním normám jako základním stavebním jednotkám budoucího obecně platného a vědomě organizovaného normativního rámce.[6]

S existencí norem bylo, je a vždy bude neodmyslitelně spojeno jejich porušování. Aby byla tato porušování minimalizována, je obsah právních norem jejich původci vynucován. K tomu je dlouhodobě užívána moc. Původní elity se opíraly o prostou fyzickou sílu, se vznikem právního státu a jeho institucí dochází k obratu a povinnosti obsažené v právních normách jsou vynucovány právem jakožto výrazem institucionalizované státní moci.

Jedním z projevů státní moci je i pravomoc státu negativně působit vůči těm, kteří jednají v rozporu se svými právními povinnostmi. Stát má tedy v těchto případech oprávnění legálně trestat. Trestání je s užíváním moci spojeno odnepaměti, neboť schopnost uložit

---

[5] Srov. HARVÁNEK, Jaromír et al. *Teorie práva*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 27-28.

[6] V této práci není prostor pro nalezení odpovědi na otázku priority státu či práva, je však jisté, že právní řád musel nejprve dostáhnout relativně vysokého stupně rozvoje a svébytnosti, než začal vznikat problém poměru státu a práva. Proto první právní normy ještě netvořily ucelený a samostatný právní řád. K tomu srov. HARVÁNEK, 1998, op. cit., s. 123.

trest a následně vynutit výkon ze své podstaty určitou moc trestajícího předpokládá. V současnosti trestní monopol, tedy oprávnění koncipovat trestní politiku a realizovat ji svými mocenskými prostředky, náleží státu. [7] Odpověď na otázku, z čeho moc státu pramení, není zdaleka jednoduchá.

Dle názoru německého sociologa **Maxe Webbera (1864 – 1920)** si každá lidská pospolitost, která si nárokuje určité území, současně nárokuje i monopol legitimní fyzické moci.[8] Vzhledem k tomu, že jedním z definičních prvků státu je jeho území, je třeba dojít k závěru, že i stát představuje tuto pospolitost. Stát tak k vynucování jím vydaných pravidel využívá svůj mocenský monopol mající svůj základ v území státu a z něj odvozovaného nároku na moc. Tento monopol zaručuje, že všem subjektům odlišným od státu je právo na moc přiznáno jen v tom případě, pokud to stát ze své vůle připustí. Stát je tak výhradním zdrojem „práva“ na realizaci moci a tedy i trestu. [9]

1.2 Pojem trestu a jeho definice

Představit komplexní definici trestu je další poměrně obtížný úkol. V minulosti se tímto problémem zabývala celá řada filosofů a právních teoretiků s různými přístupy. Anglický filosof **Thomas Hobbes (1588 – 1679)** definuje trest jako zlo, kterým veřejná autorita postihuje toho, kdo učinil nebo opomenul něco, co tato autorita posuzuje jako přestoupení zákona, a sice za tím účelem, aby se lidská vůle stala poslušnější.[10]

Hobbes za ústřední prvek své definice považuje veřejnou autoritu (stát). Tato autorita dle něj odvozuje svou legitimitu ze společenské smlouvy, jejímž prostřednictvím ji dosud

---

[7] Trestní politikou rozumíme souhrn opatření trestněprávní nebo trestněprocesní povahy, kterými společnost reaguje na kriminalitu jako hromadný negativní sociální jev, s cílem tento nežádoucí jev kontrolovat, omezit a potlačit. Trestní politika je konkretizována především v trestní legislativě, a to hmotněprávní i procesní. Viz KARABEC, Zdeněk. Poznámky k trestní politice. *Kriminalistika: časopis pro kriminalistickou teorii a praxi*. 2012, roč. 45, č. 1, s. 3.

[8] Srov. WEBBER, Max. *Metodologie, sociologie a politika.* Praha: OIKOYMENH, 1998, s. 247.

[9] Srov. WEBBER, 1998, op. cit., s. 247.

[10] HOBBES, Thomas. *Leviathan*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 215.

neorganizovaní jednotlivci zmocnili, aby je chránila a prosazovala jejich práva. Proto například Hobbes za trest nepovažuje zlo způsobené nelegitimní samozvanou mocí. Současně vyvozuje, že ani soukromá msta ani bezpráví učiněné soukromým osobám nelze v pravém slova smyslu označit za tresty, neboť nepocházejí od veřejné autority.[11]

Negativní působení na pachatele akcentoval ve svém vymezení trestu i další anglický právní teoretik a osvícenský filosof **Jeremy Bentham (1748 – 1832)**. Ten za trest považoval zlo (fyzickou bolest či ztrátu potěšení), které je úmyslně uloženo jedinci, u něhož existuje podezření, že porušil zákon.[12] Bentham tak na rozdíl od Hobbese považoval za trest i zlo uložené pouze domnělému pachateli. Navíc nepočítal s veřejnou autoritou jako jediným subjektem autorizovaným k ukládání trestu.

Pohled na trest se měnil v ruku v ruce s vývojem společnosti a filosofie. Proto existuje značný rozdíl v tom, co za trest považovali Hobbes a Bentham a jak trest vnímá současná filosofie. Změnu v chápání fenoménu trestu lze ilustrovat prostřednictvím definice jednoho z nejvlivnějších právních filosofů 20. století Angličana **Herberta Lionela Adolphuse Harta (1907 – 1992)**, který definoval trest těmito pěti prvky:

1. zahrnuje bolest či jiný následek obyčejně pokládaný za nepříjemný;
2. je ukládán za přestupek proti právním normám;
3. je ukládán skutečnému či alespoň předpokládanému pachateli za jeho skutek;
4. je vykonán (proveden) jinou osobou, než je pachatel;
5. je uložen a vykonán autoritou ustanovenou právním systémem, proti kterému byl spáchán přestupek.[13]

---

[11] HOBBES, 2007, op. cit., s. 215-217.

[12] Převzato od BENTHAM, Jeremy. *The Rationale of Punishment.* Londýn: Heward Robert, 1830, s. 6.

[13] Převzato od HART, Herbert Lionel Adolphus. *Punishment and Responsibility: Essays in the Philosophy of Law.* Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 4-5.

Je patrné, že Hart částečně propojuje přístup Hobbese i Benthama. Shodně s Hobbesem uvádí jako vykonavatele trestu veřejnou autoritu a současně jako Bentham připouští nazývat trestem negativní působení i vůči předpokládanému pachateli. Za významnou změnu v Hartově pojetí trestu oproti zmíněným filosofům lze naopak uvést to, že za autorizovanou autoritu považoval Hart jen tu, která byla ustavena právním systémem.

1.3 Trest jako následek porušení právní normy

Trest obecně dopadá na toho, kdo svým jednáním porušil nějakou normu. Tato norma může mít právní či mimoprávní formu. Lze rozlišovat sociální normy, které obsahují pravidla sportu, náboženství či vztahu muže k ženě, a normy právní. Právní normy se od těch sociálních liší ve třech specifických znacích: mají zvláštní formu (představují prameny práva), obecnou závaznost (vztahují se na neurčitý počet případů a subjektů téhož druhu) a vyznačují se možností uplatnění státního donucení (stanovení a realizace sankcí - trestů).[14]

Toto dělení na právní a neprávní normy je rozhodující i pro charakter sankcí, které postihují toho, kdo je nerespektuje. Za porušení pravidel etikety stolování, tedy typického neprávního normativního systému, tak bývá porušitel sankcionován svým okolím třeba tím, že si od něj jeho spolustolovníci odsednou či že jej k příští společné tabuli již nepozvou. Za porušení pravidla na úseku stavebního řádu,[15] tedy státem vydané a vynucované právní normy, hrozí pachateli trest např. ve formě pokuty.

Tato pokuta se od společenského opovržení liší tím, že je ukládána a vykonávána veřejnou autoritou – státem. Státní realizace trestu představuje nejvýznamnější rys odlišující právo od jiných normativních systémů a státní trest od trestů ostatních. Dále

---

[14] Převzato od HARVÁNEK, 1998, op. cit., s. 13.

[15] Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu, ve znění pozdějších předpisů. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 13. 2. 2015]. Dostupné z: https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mrqga3f6mjygmwtcna

bude v této práci pojednáváno o trestu jako o zákonem stanoveném právním následku za určité protiprávní jednání. [16]

[16] JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní právo hmotné, obecná část, zvláštní část*. 2. vydání. Praha, Leges, 2010, s. 347.

2. Ospravedlnění trestu

V listopadu roku 2014 velká porota okresního soudu v St. Louis, Missoury rozhodla, že neobviní bělošského policistu Darrena Wilsona, který zastřelil neozbrojeného černošského mladíka Michaela Browna v srpnu téhož roku v americkém Fergusonu.[17] Následné mohutné protesty zejména černošského obyvatelstva zřetelně ukázaly, že významné části veřejnosti je vlastní názor, že spravedlnost si žádá odplatu ve formě trestu.[18]

Komplementaritu spravedlnosti a trestu a celkové morální ospravedlnění trestu však nelze dovozovat pouze na základě emocionálně zabarvené touze po odplatě, jak tak činili protestující ve Fergusonu. Dostatečným morálním argumentem není ani dlouhodobé užívání instituce trestu, přestože nám intuice napovídá, že pro ochranu společnosti, jejího řádu a funkcí je trestání potřebné.

Fenomén trestu je v naší společnosti tak hluboce zakořeněn, že je jeho existence a efektivita jednotlivých druhů trestů zpochybňována jen zřídka. Naopak často není zřejmé proč a s jakým cílem jsou pachatelé trestáni. Řádně ukotvený myšlenkový a filosofický základ instituce trestu je však jedním ze základních předpokladů efektivního fungování celé trestní justice.

Dle anglického filosofa a ekonoma **Johna Stuarta Milla (1806 – 1873)** je jediným důvodem, pro který může být vykonávána moc nad jedincem proti jeho vůli, zabránění újmy ostatních osob.[19] Mill ostatními osobami musel myslet ty členy společnosti, jejichž

---

[17] BASU, Moni; YAN, Holly. Fires, chaos erupt in Ferguson after grand jury doesn't indict in Michael Brown case. *Cable News Network* [online]. Turner Broadcasting System, Inc., publikováno 25. 11. 2014 [cit. 25. 2. 2015]. Dostupné z: http://edition.cnn.com/2014/11/24/justice/ferguson-grand-jury/index.html?hpt=hp_t1

[18] Už francouzský sociolog Émile Durkheim (1858 – 1917) si všímal toho, že trestání je živeno touhou jednotlivých členů společnosti po pomstě a souží částečně i k uspokojování jejich morální rozhořčenosti nad zločinem.

[19] Viz LATA, 2007, op. cit., s. 6-7.

zájem na potrestání pachatele musí převažovat nad zájmem tohoto jednice na nevykonání moci nad ním. V této souvislosti lze uvést příměr s karanténou, které je podle ustanovení § 64 písm. a) zákona č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, ve znění pozdějších předpisů, [20] povinna se podrobit fyzická osoba, která onemocněla infekčním onemocněním nebo je podezřelá z nákazy. Jde o typický případ výkonu státní moci nad jedincem omezující jeho svobodu takovým způsobem, že může připomínat některou z trestních sankcí. Tento zásah pochopitelně může působit i proti vůli nemocného přesně tak, jak to popisuje Mill. Tušíme však, že karanténu uloženou nemocnému či podezřelému z nákazy nelze považovat za státem uložený trest, protože nemocný nespáchal nic špatného a nezaslouží si být omezen na svobodě.[21] Zásah do jeho práv tak není podložen morální potřebou, ale potřebou čistě praktickou. [22]

Rozhodujícím kritériem pro možnost uložení trestu tedy není ani touha společnosti po odplatě, jak bylo ilustrováno na fergusonském případu, ani pouhá sociální užitečnost (či sociální poptávka), jak demonstroval příměr s karanténou. Otázka ospravedlnění trestání je evidentně otázkou morální a nikoliv emocionální či praktickou. Je proto třeba hledat argumenty morálního charakteru.

Již bylo konstatováno, že stát disponuje monopolem legitimní fyzické moci. Dále je tedy třeba se blíže zabývat tím, ve kterých případech a jakým způsobem lze užití tohoto monopolu ve vztahu k trestu a trestání morálně ospravedlnit.

Hobbes, Bentham i Hart operují při svých snahách o definici trestu s pojmem zlo jako s určitou negativní hodnotou. Obdobně se vyjadřuje anglický filosof **John Ellis**

---

[20] Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, ve znění pozdějších předpisů. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 15. 2. 2015]. Dostupné z: https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mrqgayf6mrvhawtimq

[21] Obdobně uložením daňové povinnosti působí stát daňovým poplatníkům finanční újmu připomínající peněžitý trest, avšak zdanění nemůže být považováno za státní sankci, protože není důsledkem protiprávního jednání a protože újma zdaněním působená není účelem zdanění. Viz BOONIN, David. *The Problem of Punishment*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 15-23.

[22] Převzato od LATA, 2007, op. cit., s. 10.

McTaggart (1866 – 1925), když uvádí, že trest představuje bolest. McTaggart pak dodává, že způsobení bolesti jakékoliv osobě samozřejmě vyžaduje ospravedlnění.[23]

V případě trestu ve formě trestněprávní sankce má toto zlo podobu státního zásahu do práv subjektu, jemuž je trest ukládán.[24] Tento zásah je třeba v případě demokratického státního zřízení v právním státě ospravedlnit nejen ve výše naznačené morální rovině, ale též v rovině legislativní a politické. Zatímco politické či legislativní ospravedlnění je modifikovatelné změnou politické reprezentace nebo trestněprávních předpisů, takže představuje čistě formální problém, je morální justifikace trestu předmětem zájmu již generací myslitelů.[25] Potřeba ospravedlnění trestu je zřejmá, způsob tohoto ospravedlnění však již nikoliv.

V současné teorii trestního práva je trestněprávní vztah charakterizován jako vztah mezi pachatelem a státem. Tato teoretická konstrukce je však pro nalezení ospravedlnění trestání nedostatečná, je třeba ji prohloubit a dále se zabývat tím, co je vlastně stát a kde se bere jeho autorita legálně trestat.

V této souvislosti je třeba si uvědomit, že trestněprávní sankce stát neukládá jako nějaká entita zcela odtržená od jednotlivce. Stát je dle reprezentantů teorie společenské smlouvy[26] oprávněn tyto sankce ukládat na základě implicitně uzavřené smlouvy mezi vzájemně rovnými, svobodnými jedinci, kteří před vznikem státu žili v tzv. *přirozeném*

---

[23] McTAGGART, John Ellis. *Studies in the Hegelian Cosmology*. Cambridge: The University Press, 1891, s. 111-112.

[24] Např. právo vlastnit majetek v případě peněžitého trestu, právo na osobní svobodu v případě trestu odnětí svobody či v případě trestu domácího vězení.

[25] Do roku 1990 představoval trest smrti v tehdejším Československu legální trestní sankci. Díky významné intervenci Václava Havla došlo v květnu roku 1990 k novelizaci trestního zákona z roku 1961 zákonem č. 175/1990 Sb., dle nějž byl trest smrti z právního řádu vypuštěn. Okamžik ztráty politického ospravedlnění trestu smrti lze pravděpodobně ztotožnit s okamžikem pádu komunistického režimu na konci roku 1989, legislativní ospravedlnění odpadlo s účinností zákona č. 175/1990 Sb. v červenci roku 1990.

[26] Thomas Hobbes, John Locke, Jean Jacques Rousseau.

stavu a kteří tímto část svých práv přenesli na stát, jenž měl za úkol koordinovat celkové společenství pro maximalizaci blaha všech.[27]

Z teorie společenské smlouvy vychází i italský aristokrat, osvícenský filosof a ekonom **Cesare Bonesana-Beccaria (1738 – 1794)**, který považuje trest za pojistku svobod, jež plynou ze společenské smlouvy a jejichž správcem a opatrovníkem je stát. Dle Beccarii je třeba tento obecný statek hájit před soukromými zájmy jednotlivců, kteří se snaží ze svých despotických podstat pro sebe získat i část výhod náležejících druhým.[28]

Beccaria tvrdě kritizoval trestní práva mající původ v předosvíceneckých trestních kodexech.[29] Jeho osvícenský přístup je jasně patrný z jeho výroku: „*Byla to tudíž nutnost, která donutila lidi, aby podstoupili část své svobody, jest tudíž jisto, že nikdo nechce vložiti do obecného majetku, leč toliko pokud možno nejmenší část z ní, která by právě dostačila, aby přiměla jiné, by ho chránili.*“[30] Jinými slovy Beccaria tvrdí, že trestem by měla být jednotlivci odebrána co možná nejmenší část jeho svobody. Tuto část představuje právě takové množství, které je nezbytně nutné pro udržování společenské smlouvy.

Zlo ve formě sankcí tedy originálně pochází ze společnosti sestávající se z množiny jednotlivců, která ukládání trestů delegovala na stát. Proto je pro účely morálního ospravedlnění trestání možné na trestněprávní vztah nahlížet i jako na vztah mezi

---

[27] VIDNER, Adam. Politická filosofie: Locke, Hobbes, Rousseau a teorie společenské smlouvy. *Český rozhlas.cz* [online]. Český rozhlas, publikováno 18. 4. 2014 [cit. 26. 2. 2015]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/planetarium/historie/_zprava/politicka-filosofie-locke-hobbes-rousseau-a-teorie-spolecenske-smlouvy--1341214

[28] BECCARIA, Cesare. *O zločinech a trestech.* Praha: [s.n.], 1893, s. 9.

[29] Např. trestní zákoník *Constitutio criminalis Carolina* vydaný císařem Karlem V. v roce 1532. Naopak Všeobecný zákoník o zločinech a trestech z roku 1781 vydaný osvícenským panovníkem celoevropského formátu císařem Josefem II. byl již Beccariovými myšlenkami silně ovlivněn. K Beccariově vlivu a úspěchu přispělo svým dílem i štěstí, neboť jeho kritika zaznívala v době, kdy naléhavost zásadní reformy přežívajícího systému středověké trestní justice byla zřejmá dokonce i některým z tehdejších osvícenějších panovníků. Srov. KUCHTA, Josef et al. *Základy kriminologie a trestní politiky.* Praha: C. H. Beck, 2005, s. 53.

[30] BECCARIA, 1893, op. cit.,s. 9.

pachatelem a každým jedincem tvořícím určitý stát. Tento vztah je nutné morálně ospravedlnit, neboť je obecně nepřípustné, aby člověk jinému člověku bezdůvodně působil zlo, bolest, utrpení, jakkoliv to lze nazvat.[31]

Z toho, co zda zatím bylo uvedeno, vyplývá, že trest má své opodstatnění v případě ochrany svobod členů společnosti, které těmto členům svědčí na základě společenské smlouvy. Obsah následujících kapitol bude zaměřen na utilitarismus a retribitivismus, což jsou základní teorie, které debatě ohledně morálního hlediska trestání dlouhodobě dominují, přičemž však ani jedna z nich není s to přesvědčivě převážit nad druhou. Na otázku, proč a kdy je možné člověka potrestat, mají obě tyto teorie jinou odpověď.

Různí autoři tyto teorie vymezují odlišně, v této práci však budou představeny pouze v jejich ryzích podobách, takže budou pominuty různé kompromisní varianty, které připouští korekci výchozích schémat na základě určitých společenských pravidel. [32]

Eliminací nedostatků obou a kombinací jejich silných argumentů vznikají tzv. smíšené teorie, které v současnosti zastává většina myslitelů a které se promítají do mnohých trestních kodexů. Závěrem bude věnován prostor okrajovým teoriím, které možnost morálního ospravedlnění trestu nepřipouští.

---

[31] Například holandský právník a významný představitel iusnaturalismu Hugo Grotius (1583 – 1645) zastával názor, že trest nesmí působit pouze jako odplata, protože přírodní řád nedovoluje, aby člověk působil člověku podobné zlo za jiným účelem než za účelem dobra. Převzato od KUCHTA et al, 2005, op. cit., s. 186.

[32] Utilitaristické ani retributivistické teorie nejsou v dnes předmětem debat v jejich ryzích podobách. Tím dochází k překonávání některých níže popsaných problematických míst čistého utilitarismu a retributivismu. Jde např. impure pravidlový utilitarismus či retributivismus. Pojmy převzaty od SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení. Kritika moralismu.* Praha: Ústav státu a práva, 2011, s. 493-511.

2.1 Konsekvencialistická teorie ospravedlnění trestu

Pro konsekvencialisty je trest morálně ospravedlnitelný, pokud maximalizuje očekávaný společenský užitek.[33] Konsekvencialismus nachází důvody ospravedlnění v budoucnosti, takže morální základ trestání spatřuje v dobru (užitku, *utility*), které vznikne tím, že bude uložen trest. Z časového hlediska tak jde o tzv. *forward-looking theory.*[34]

Konsekvencialisté argumentují tím, že porušení pravidla již nelze vzít zpět, zbývá tedy minimalizovat škody porušením způsobené. Trestání je ospravedlnitelné pouze tehdy, kdy očekávaný budoucí prospěch z něj plynoucí převáží jeho očekávané budoucí náklady. Dle konsekvencialistického pohledu je tedy třeba předvídat a určitým způsobem kvantifikovat možné důsledky uložení trestu a jeho neuložení.

Konsekvencialistické teorie se z důvodu vyšší efektivity tradičně soustředí na prevenci, neboť považují za výhodnější porušování norem předcházet, než následně sanovat důsledky. Tato prevence se projevuje ve třech směrech, resp. funkcích. Zaprvé hrozba trestu odstrašuje potenciální pachatele (*odstrašení individuální i generální*), zadruhé výkon trestu (typicky odnětí svobody, ale i domácího vězení či povinné rekvalifikace) výrazně omezuje pachatelovy možnosti znovu jednat v rozporu s pravidly (*izolace*) a zatřetí trest může pachatele přivést k nápravě (*náprava a restituce*).

2.1.1 Benthamův utilitarismus[35]

Nejprominentnější konsekvencialistickou teorii představuje utilitarismus, za jehož zakladatele je považován Jeremy Bentham. Ústředním tématem Benthamova přístupu je

---

[33] Srov. SOBEK, 2011, op. cit., s. 510.

[34] Srov. SOBEK, 2011, op. cit., s. 493.

[35] Přestože se termín „utilitarismus“ objevuje již v Benthamově korespondenci, název tohoto směru pochází až od Milla. Bentham je dnes s označením „utilitarismus“ již tak hluboce spojen, že v této práci bude pojednáváno o „Benthamově utilitarismu.“ K původu termínu „utilitarismus“ srov. SOUSEDLÍK, Stanislav. Úvod. In: MILL, John Stuart. *Utilitarismus.* Praha: Vyšehrad, 2011, s. 14.

tzv. *princip užitečnosti („principle of utility“).*[36] Tuto zásadu Bentham rozpracoval v díle *Úvod do principů morálky a zákonodárství* z roku 1789, čímž vytvořil první systematické (a nejtypičtější) představení utilitarismu.

Benthamova filosofie užitečnosti obsahuje tři základní teze. Zaprvé lidé přirozeně usilují o dosažení slasti a snaží se co nejvíce oprostit od bolesti. Zadruhé usilovat o potěšení je rozumné a mravně dobré, naopak askeze a odříkání slasti je iracionální a mravně nesprávné. A zatřetí slast či potěšení každého člověka na světě platí stejně.

Bentham tedy hodnotí jednání a jeho morální status ve vztahu k užitku, který je tímto jednáním dosažen. Tento užitek hodnotí kvantitativně na základě tzv. *hedonistického kalkulu* tak, že sečte hodnotu všech slastí, které daný skutek přinesl, a srovná se s hodnotou všech vzniklých bolestí. Žádné jednání včetně těch, které jsou dle naší intuice zcela odpudivé (např. vražda či znásilnění), není dle Benthama samo o sobě dobré nebo špatné. Dle jeho utilitaristické teorie je jednání správné a morálně ospravedlnitelné, jestliže užitek tímto jednáním dosažený je vyšší, než by byl užitek dosažený zaměnitelným (alternativním) jednáním.[37]

Benthamův utilitarismus v té části, která se zabývá ospravedlněním trestání, výrazně ovlivnili osvícenští myslitelé v 18. století v čele s Beccariou. Tito byli vedeni myšlenkou humanismu, odmítali koncepci trestního práva tehdejších absolutních monarchií a s ní spojené násilí, nepřiměřené a odplatné tresty, torturu, inkviziční řízení a kriminalizaci prohřešků proti panovníkovi a církvi.[38] Osvícenci dále požadovali ukládání trestů

---

[36] BENTHAM, Jeremy. *A Fragment on Government and an Introduction to the Principles of Morals and Legislation.* Oxford: Basil Blackwell, 1948, s. 14.

[37] Srov. SOBEK, 2012, op. cit., s. 502.

[38] Francouzský filosof Michel Foucault (1926 – 1984) toto středověké nastavení trestního monopolu označil jako *monarchistickou „nadmoc“* (*surpouvoir*), jež ztotožňuje právo trestat s osobní mocí panovníka. Srov. FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat. Kniha o zrodu vězení*. Praha: OIKOYMENH, 2000, s. 128.

úměrných závažnosti spáchaných trestných činů.[39] Účelem trestu dle nich totiž nemá být působení utrpení, ale ochrana společnosti. Tento požadavek osvícenců na humanizaci trestu a trestání vychází z jejich zájmu o přirozené právo.[40]

Stejně jako osvícenci vyzýval i Bentham k větší diferenciaci trestních sankcí a jejich proporcionálnímu ukládání. Trestní škála má být určena především tak, aby preferovala spolupůsobení individuální i generální prevence, tedy aby pachatelé, pokud se rozhodnou ke spáchání trestného činu, volili ty méně závažné.[41] Škála musí být nastavena tak, aby se zločin pachatelům nevyplácel – riziko případného negativní postihu musí být vyšší než potenciální užitek ze zločinu plynoucí.[42]

Bentham nepopírá, že trest je sám o sobě špatný, neboť působí utrpení, tedy není bez dalšího morálně obhajitelný. Podmínkou *sine qua non* morální akceptace trestání však je, aby byl uložený trest užitečný (účelný) a zároveň efektivní. Efektivita je dána tehdy, kdy společenské náklady trestání nepřevyšují užitky plynoucí z uloženého trestu.[43] Pokud tedy vyjdeme z jistoty, že konkrétní trestný čin je izolovaný akt a již nebude nikdy daným pachatelem zopakován, jeví se trest jako zbytečný (neúčelný), neboť by přidával jedno zlo ke druhému.[44]

---

[39] Například Beccaria byl tak výrazným kritikem krutých trestů a kapitálního trestu, že výše popsaný mohutný osvícenský myšlenkový obrat je někdy nazýván jako *beccariánská revoluce.* Srov. LATA, 2007, op. cit., s. 19.

[40] Srov. ČERNÍKOVÁ, Vratislava; KRATOCHVÍL Vladimír; ŠÁMAL Pavel. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 33-34.

Srov. též KUCHTA et al, 2005, op. cit., s. 51-59.

[41] MATRAVERS, Matt. *Justice and Punishment: The Rationale of Coercion*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 14.

[42] Pokud by v trestním zákoně byla nastavena stejná trestní sankce pro trestný čin krádeže a trestný čin loupeže, vedlo by to pachatele na základě jejich kalkulu k tomu, aby při páchání trestného činu užili násilí, neboť se tím zvýší jejich šance obohatit se (hodnota užitku se zvýší) a navíc jim nehrozí přísnější postih (hodnota strasti se nemění). Srov. SOBEK, 2012, op. cit., s. 505.

[43] SOBEK, 2012, op. cit., s. 504-505.

[44] Srov. HONDERICH, Ted. *Punishment: The Supposed Justifications Revisited.* London: Pluto Press, 2006, s. 51-52.

Potrestat pachatele je dle Benthama možné jen tehdy, kdy trest přinese obecný užitek. Bentham se proto nezajímá o to, co proběhlo v minulosti, tedy např. že bylo porušeno nějaké pravidlo, ale hledí pouze směrem vpřed a akcentuje maximalizaci užitku ve smyslu *principu užitečnosti*.

2.1.2 Kritika Benthamova utilitarismu

Bentham ve svém díle nepřichází s návodem, jakým způsobem má být užitek hodnověrně identifikován a komu má připadnout. Problémem jeho přístupu totiž je, že *bytí* člověka je natolik komplexní systém vztahů, že není možné jeho jednotlivé vazby a složky matematicky kvantifikovat a následně poměřovat. Vlastně není dost dobře možné ani postihnout všechny možné následky a kauzální řetězce, které určité jednání přinese. Na obou stranách pomyslné hedonistické rovnice je prostě mnoho neznámých.[45] Jen těžko si tak lze obhajovat plnou odpovědnost jedince za mravní status jeho jednání, když veškeré jeho souvislosti a následky jsou tak složité a nepřehledné, že nelze dopředu porovnat všechny možné eventuality. Člověk tak nikdy nemá dostatečný informační základ pro to, aby tímto způsobem posoudil své jednání.

Benthamovi je vytýkáno, že jeho pojetí utilitarismu neospravedlňuje trestání tím, že by šlo o spravedlivý důsledek porušení pravidla, ale čistě mechanicky poměřuje užitek plynoucí z potrestání a užitek plynoucí z nepotrestání konkrétní osoby. Bentham tedy preferuje vzniklý užitek nad morálkou. Tímto je dle něj akceptovatelný i takový trest, který není morální.[46] Nejzávažnější důsledkem této logiky a předmětem nejintenzivnější kritiky je skutečnost, že Benthamův utilitarismus nepovažuje vinu za jeden z předpokladů

Obdobný názor zastával i italský filosof a právník Giandomenico Romagnosi (1761 – 1835), který tvrdil, že společnost nemá právo trestat pachatele, pokud vznikne po jeho prvním zločinu morální přesvědčení, že nebude následovat další. Převzato od LATA, 2007, op. cit., s. 16.

[45] Výslednou užitečnost jakéhokoliv jednání by důsledně vzato bylo možné zjistit až na samém konci dějin světa, neboť do té doby je každá dosažená míra užitku pouze relativní vzhledem k danému okamžiku. Srov. KOLÁŘ, Petr; SVOBODA, Vladimír. *Logika a etika. Úvod do metaetiky.* Praha: Filosofia, s. 64.

[46] McCLOSKEY, H.J. A Non-Utilitarian Approach to Punishment. In: EZORSKY, Gertrude. *Philosophical Perspectives on Punishment*. New York: State University of New York Press, 1972, 119-134.

pro morální uložení trestu.[47] Pokud tedy bude převyšovat užitek z potrestání nad užitkem z nepotrestání, bude dle utilitaristického schématu možno potrestat i nevinnou osobu.[48]

Tímto Bentham odvrací zrak od individuálního jedince a akcentuje pouze celkovou sumu užitku všech, což ve svém důsledku může snadno plodit nespravedlnost. Bentham měří užitek agregátně a dále se nezabývá tím, komu tento užitek připadne. V extrémních případech toto pojetí utilitarismu může vést k prohlubování nespravedlnosti a různé politické a sociální diskriminaci.[49]

Významným následovníkem Benthama byl John Stuart Mill, který Benthamovo pojetí utilitarismu sice obhajoval, ale významně jej zrevidoval. Mill opustil Benthamův kvantitativní hedonistický kalkul a nahradil jej kalkulem kvalitativním. Zatímco Bentham mezi slastmi rozlišoval jen na základě jejich intenzity, Mill zohledňoval i jejich kvalitu: *„Bylo by absurdní si myslet – zatímco při hodnocení všech ostatních věcí se uvažuje kvalita stejně jako kvantita – že by hodnocení potěšení mělo záviset pouze na kvantitě.“*[50]

Mill vycházel z toho, že pokud dá většina lidí přednost jedné slasti před druhou, je tato preferovaná slast kvalitnější *„Málo lidí by souhlasilo s tím, aby se změnili v nižší živočichy, jen aby mohli plně okoušet zvířecí slasti. Žádný inteligentní člověk by nechtěl být blázen, žádný vzdělaný člověk by nechtěl být hlupák, žádný citlivý a svědomitý člověk by nechtěl být sobecký a podlý, i kdyby byli přesvědčeni, že blázen, hlupák či lump je se svým údělem spokojenější, než jsou oni se svým“*[51]

---

[47] GOLASH, Deride. *The Case Against Punishment: Retribution, Crime Prevention, and the Law*. New York: NYU Press, 2005, s. 44.

[48] Totéž platí pro nepotrestání viníka v případě, kdy to přinese více užitku, než by přineslo jeho potrestání.

[49] SOUSEDLÍK, 2011, op. cit., s. 18-21.

[50] MILL, John Stuart. *Utilitarismus*. Praha: Vyšehrad, 2011, s. 45.

[51] MILL, 2011, op. cit., s. 46.

Výše popsané nespravedlivé důsledky aplikace Benthamovy logiky koriguje Mill tím, že spravedlnost považuje za předpoklad užitečnosti. Mill je toho názoru, že spravedlivé je respektovat něčí zákonná práva a nespravedlivé je porušovat.[52]

2.2 Retributivní teorie ospravedlňující trest

Retributivismus se na rozdíl od utilitarismu ohlíží zpět, když ospravedlňuje trest na základě skutečností z minulosti. Jde tedy o tzv. *back-looking theory.*[53] Retributivistická teorie je v literatuře často označována za tzv. *absolutní teorii,*[54] dle níž se trestá, protože bylo spácháno zlo (*punitur, quia peccatum est*).

Smysl trestu podle retributivistů netkví v nápravě pachatele či ve vzniku budoucího užitku, trest tedy má smysl sám o sobě. Obecně jsou pro retributivisty zásadní dva pojmy a to *zásluha* a *spravedlnost.* Pachatel, který porušil pravidlo, si zaslouží být potrestán, tedy trest je spravedlivý na tom základě, že dává pachateli to, co si zaslouží. Zásluhu vyvozuje retributivistická teorie z vůle pachatele, který si jako autonomní, rozumný a odpovědný jedinec zvolil porušit pravidlo.

Pokud by porušení práva nebylo potrestáno, došlo by k vychýlení morální rovnováhy ve společnosti. Trest je proto nutno uložit tomu, kdo porušil právo a tím přispěl k narušení rovnováhy (a jen tomu), tento trest zároveň musí být přiměřený a jeho tvrdost musí záviset pouze na spáchaném zločinu a na žádných jiných aspektech.[55] Trest tak jako zrcadlo odráží pachatelovo provinění.

Za čelní představitele retributivistické teorie lze označit německého osvícenského filosofa **Imanuela Kanta (1724 – 1804)** a na něj kriticky navazujícího dalšího

---

[52] MILL, 2011, op. cit., s. 115.

[53] SOBEK, 2012, op. cit., s. 502.

[54] ČERNÍKOVÁ; KRATOCHVÍL; ŠÁMAL, 2008, op. cit., s. 33-34.

[55] LATA, 2007, op. cit., s. 7.

německého filosofa **Georga Wilhelma Friedricha Hegela (1770 – 1831)**. Retributivistické ospravedlnění trestání bude dále představeno prostřednictvím myšlenek těchto dvou filosofů.

2.2.1 Kantovo pojetí trestu

Kant odmítal příčinnost a přikládal rozhodující vliv svobodné vůli člověka. Toho totiž považoval za natolik rozumnou a svobodnou bytost, že je schopna se vždy rozhodovat čistě na základě vlastní vůle. Tato vůle má svůj základ ve světě rozvažování. Opak rozumu pro Kanta představovaly blaženosti a náklonnosti pocházející ze smyslového světa. Kant tedy vycházel z toho, že člověk jako inteligibilní bytost se musí podřídit světu rozvažování.

Základním stavebním kamenem své etické teorie učinil Kant imperativ: *„Představa objektivního principu, pokud vůli donucuje, se nazývá příkaz (rozumu) a formule tohoto příkazu se nazývá imperativ.“*[56] Podle původu příkazu rozlišoval dva druhy imperativu: hypotetický a kategorický.[57] Jednání v souladu s hypotetickým imperativem je vedeno vedlejším motivem a sleduje nějaký další účel, zatímco jednání na základě kategorického imperativu je morální samo o sobě. Jako morální považoval Kant pouze takové jednání, které má základ v rozumu a je činěno z vědomé povinnosti ke kategorickému imperativu.[58]

Kategorickým imperativem byl pro Kanta i trestní zákoník: *„Trestní zákon je kategorický imperativ a běda tomu, kdo se probírá zákruty nauky o štěstí, aby našel něco, co by ho pomocí výhody, kterou to slibuje, zbavilo trestu, nebo třeba jen jeho určitého stupně, podle farizejského hesla: je lépe, aby zemřel jeden člověk, než aby zahynul celý národ,*

---

[56] KANT, Immanuel. *Základy metafysiky mravů.* 2. vyd. Praha: Svoboda, 1990, s. 76.

[57] Kant tyto dva imperativy popisuje takto: *„Zatímco v hypotetických imperativech je předvedena praktická nutnost možného jednání jako prostředku k něčemu jinému, co chceme dosáhnout (či co je možné, abychom chtěli dosáhnout), kategorický imperativ by byl pak ten, který předvádí jednání jako jsoucí samo pro sebe, jako objektivně nutné bez vztahu k jinému účelu.“* Převzato od KANT, 1990, op. cit., s. 77.

[58] KANT, 1990, op. cit., s. 77-79.

neboť zahyne-li spravedlnost, pak život lidí na zemi nebude už mít žádnou cenu. "[59] Pokud je trestní zákon kategorickým imperativem a trest následkem porušení trestního zákona, platí, že trest představuje následek jednání v rozporu s kategorickým imperativem. Trest tedy dle Kanta nemůže nést žádné další funkce. Kant zároveň vyvozuje, že pokud se pachatel na základě svého rozumu rozhodl porušit trestní zákon, musí být srozuměn i s následkem svého jednání ve formě trestu.[60]

Na základě výše uvedeného Kantova výroku o trestním zákoně je dále jasně patrný jeho příklon k absolutní spravedlnosti a odmítavý postoj k utilitaristickým teoriím, které dle jeho názoru akcentací relativních cílů odhlíží od odpovědnosti pachatele za jeho svobodné rozhodnutí spáchat trestný čin. Člověk je dle Kanta účelem sám o sobě, nikoliv jen prostředek k dosažení utilitárních cílů. Nutnost uložení trestu na základě trestního zákoníku představuje pro Kanta další kategorický imperativ. Trest tak uskutečňuje spravedlnost a respektuje důstojnost osobnosti pachatele jako člověka.[61]

Kant tedy nepovažoval porušení určitého pravidla jako důsledek vlivu například nedostatků při výchově, rodinného prostředí či biologických nebo psychologických předpokladů.[62] Tyto faktory pro Kanta při morálním ospravedlnění potrestání resp. upuštění od potrestání pachatele nehrají roli.

Je patrné, že Kantova filosofie je silně individualistická a proti utilitaristická. Jeho úcta k individuálnímu pojetí svobodného a důstojného jedince je dokonce tak výrazná, že považuje trest jako uskutečnění spravedlnosti, na níž má pachatel právo. Pokud by mu

---

[59] OJZERMAN, Teodor Iljič et al. *Kantova filozofie a současnost.* Praha: Svoboda, 1981, s. 189-190.

[60] KANT, 1990, op. cit., s. 93-95.

[61] OJZERMAN, 1981, op. cit., s. 189-190.

[62] ZEMAN, Petr. *Veřejnost a trestní politika*. Praha: Institut pro kriminologii asociální prevenci, 2011, s. 12.

bylo toto právo upřeno, byl by zbaven části své cti.[63] Uložení trestu je tak pachatelova jediná možnost k právní rehabilitaci.[64]

2.2.2 Hegelovo pojetí trestu

Obdobně jako Kant pohlíží i Hegel na trest jako na nezbytnou reakci na porušení práva. Tímto porušením práva (negací) totiž dle Hegela vzniká zlo, které vychyluje rovnováhu spravedlnosti, a tak musí být popřeno. Čin zločinu není něco pozitivního, co by bylo možno kompenzovat trestem jakožto něčím negativním. Jestliže je zločin od začátku negací práva, pak Hegel uvádí, že trest je jen dalším zlem negujícím primární negaci.[65] Výsledkem této negace negace není dobro, ale nová kvalita, kterou Hegel nazývá spravedlnost. [66]

Je zjevné, že mnohé trestné činy nelze uloženým trestem restituovat. Na příklad potrestáním vraha se zavražděnému život nevrátí, avšak Hegelův požadavek na obnovení spravedlnost naráží na něco jiného. Pokud by společnost trestný čin nepotrestala, konkludentně by tímto uznala, že spáchání trestného činu bylo v pořádku. Trest tedy neguje zločin v tom smyslu, že je prohlašuje porušení práva poškozeného jako nesprávné.[67]

Hegel souhlasí s Kantem, že na pachatele je třeba hledět jako na toho, v němž má být prostřednictvím trestu hledán a nalezen jeho morální potenciál. S pachatelem je tak musí

---

[63] LATA, 2007, op. cit.,s. 16.

[64] KOCH, Martin. *Morální ospravedlnění trestu.* Brno, 2012. 37 s. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce JUDr. Tomáš SOBEK Ph.D.

[65] HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich. *Základy filosofie práva.* Praha: Akademia, 1992, s. 128.

[66] Obdobně argumentuje i americký profesor filosofie Herbert Morris, který považuje za morální potrestat toho, kdo porušil pravidla a způsobil tím nespravedlivou distribuci práv a povinností, tedy způsobil jakousi distributivní nerovnováhu systému. Srov. HERBERT, Morris. Persons and Punishment. *The Monist.* 1968, vol. 52, no. 4, s. 476 – 478.

[67] Srov. LATA, 2007, op. cit., s. 38-39.

být nakládáno jako s osobou morální. Proto trest představuje pachatelovo právo, jehož výkon slouží v jistém ohledu v jeho prospěch.[68]

Na rozdíl od Kanta však Hegel připouštěl některé další funkce trestu: „*Různé zřetele, které patří k trestu jakožto jevu a jeho vztahu k zvláštnímu vědomí a které se týkají následků na představu (odstrašit, napravit apod.) jsou na svém místě, a to především pouze s ohledem na modalitu trestu, snad hodny bytostného zkoumání, avšak předpokládají zdůvodnění, že trestání je o sobě a pro sebe spravedlivé. V tomto zkoumání záleží jedině na tom, že zločin je třeba překonat nikoli jakožto způsobení nějakého zla, nýbrž jakožto porušení práva jakožto práva (...).* “[69]

Z tohoto Hegelova výroku je cítit kritika utilitarismu a teorie prevence, odstrašení, pohrůžky a nápravy, což jsou dle Hegela přístupy, které se příliš zabývají trestem jakožto zlem reagujícím na primární zlo ve formě trestného činu. Tyto teorie tak mylně dovozují, že z trestu vznikne něco dobrého, a přehlížejí samotnou podstatu, kterou je dle něj bezpráví a spravedlnost. Hegel požadavky na odstrašení a nápravu na rozdíl od Kanta zcela nezavrhuje, ale varuje před jejich přílišným zohledňováním, neboť tím dochází k erozi spravedlivého trestu, který se tímto stává nespravedlivým. [70]

2.2.3 Kritika retributivních teorií ospravedlňujících trest

Retributivismu lze vytknout, že ignoruje veškeré vnější vlivy determinující jednání člověka a nehledí na pohnutky, které pachatele vedly k porušení pravidla chování. Kantova víra v trest jakožto jsoucno, které je samo o sobě účelem, je tak neotřesitelná, že někdy vede až k absurdním závěrům. Dle Kanta tak například musí být trest uložen i

---

[68] HEGEL, 1992, op. cit., s. 130-131.

Srov. též McTAGGART, 1891, op. cit., s. 113.

[69] HEGEL, 1992, op. cit., s. 129.

[70] HEGEL, 1992, op. cit., s. 129.

v takovém případě, kdy zcela jistě víme, že pachatel okamžik po vykonání trestu zemře z důvodu vážné nemoci.

Podobný důsledek přísné aplikace Kantových myšlenek kritizovala americká profesorka filosofie Gertrude Ezorsky v rámci své kritiky retributivismu a podobných přístupů. Ezorsky nastiňuje hypotetickou situaci, kdy by trestání pachatelů nemělo žádné další efekty, které stojí za to dosáhnout. V této situaci trest neodstrašuje ani nerehabilituje, obětem se nedostává zadostiučinění. Zastánce Kantovy absolutní spravedlnosti by však i za této situace zastával pozici, že pachateli je třeba stále uložit trest, neboť jsme k tomuto morálně povinni. Na základě takto nastíněné situace Ezorsky argumentuje, že je zvláštní být morálně zavázán k něčemu, co pro nikoho neprodukuje žádná pozitiva, a že je v tomto ohledu Kantova teorie problematická.[71]

2.3 Smíšené teorie

Výše představené teorie představují krajní pozice v pomyslném souboji o nalezení morálního ospravedlnění trestu. Při jejich popisu bylo poukázáno na jejich nejčastěji vytýkané slabiny. Mnoho teoretiků se pokusilo spojit přednosti utilitarismu a retributivismu a tyto zkombinovat do teorií, které zachovávají silné stránky obou a současně překonávají jejich slabiny. Tyto teorie jsou označovány jako smíšené, neboť pro morální ospravedlnění trestu vyžadují kritéria jak s utilitaristickým tak retributivistickým základem.

Důvod tohoto spojení je poměrně jasný. Totiž, myšlenka, že trest by měl sledovat a zohledňovat především vlastní přínos, jakým je například snížení kriminality, je jistě atraktivní. Nicméně současné připuštění spravedlivého potrestání nevinného v případě, kdy na základě tohoto trestu vznikne více užitku než nákladů, již tak přitažlivé není. Obdobně idea, že spravedlnost a zásluha mají hrát centrální roli v ospravedlnění trestu,

---

[71] EZORSKY, Gertrude. The Ethics of Punishment. In: EZORSKY, Gertrude. *Philosophical Perspectives on Punishment*. New York: State University of New York Press, 1972, s. xi-xxvii.

se zdá být velmi praktická, avšak problém představuje povinnost uložit trest i v případě, kdy tímto nevznikne nikomu žádný prospěch.

Zastánci smíšených teorií tvrdí, že utilitaristická kritéria mohou být užita pro ospravedlnění instituce trestu a retributivistická pro ospravedlnění jednotlivých jejích projevů. Nebo že utilitarismus ospravedlňuje legislativní rozhodnutí související s institucí trestu a retributivismus rozhodnutí vykonávající obsah legislativy.[72]

Jako příklad smíšené teorie lze uvést teorii ztráty práv v podání amerického filosofa Alana H. Goldmana. Ten tvrdí, že morální základ pro možnost potrestat pachatele tkví v tom, že tento pachatel spáchal zločin. Tento retributivistický pohled však Goldman doplňuje i o utilitaristickou argumentaci, neboť na rozdíl od Hegela v potrestání pachatele nespatřuje nutnost, ale oprávnění, které je podmíněno utilitaristickou účelností uloženého trestu.[73]

Smíšené teorie se tedy neomezují jen na jeden směr pohledu, jako tak činí utilitarismus (vpřed) a retributivismus (vzad), ale relevantní skutečnosti pro ospravedlnění trestu extrahují jak z minulosti, tak z budoucnosti. Postupné obrušování hran obou krajních přístupů a obecný příklon právních teoretiků 20. a 21. století, mezi které lze řadit například amerického filosofa Johna Rawlse, Alana H. Goldmana či třeba H. L. A. Harta, ke smíšeným teoriím je patrný i na českém trestním zákoníku z roku 2009.

V souladu s ustanovením § 12 odst. 2 trestního zákoníku lze uplatňovat trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené jen v případech společensky škodlivých. Společenská škodlivost jako materiální korektiv formálního pojetí trestného činu je typickým výrazem utilitaristického přístupu k založení trestněprávní odpovědnosti, neboť pachatele nelze učinit odpovědným a následně jej potrestat pouze z toho důvodu, že byl trestní zákoník formálně porušen (retributivistický přístup). Nad to

---

[72] Srov. RAWLS, John. Two Concepts of Rules. *Philosophical Review.* 1955, vol. 64, no. 1, s. 1-13.

[73] SOBEK, 2012, op. cit., s. 489.

je třeba pohlédnout vpřed a zohlednit důsledky tohoto formálního porušení (společenskou škodlivost).

Dle ustanovení § 38 odst. 1 trestního zákoníku je nutno trestní sankce ukládat s přihlédnutím k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a poměrům pachatele. Přihlédnutí k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu představuje pohled zpět, a tedy retributivistický prvek, zatímco přihlédnutí k poměrům pachatele připomíná spíše prvek utilitaristický, neboť se tímto předpovídá dopad trestní sankce na pachatele. Obdobně lze analyzovat ustanovení § 39 odst. 1 trestního zákoníku, kde výrazem retributivistického přístupu při stanovení druhu a výměry trestu je povinnost soudu přihlédnout k povaze a závažnosti spáchaného trestného a výrazem utilitaristické teorie povinnost soudu přihlédnout k možnostem nápravy pachatele.

2.4 Teorie odmítající tradiční přístup k trestání

Ti, kteří morální ospravedlnění trestání odmítají a podrobují tradiční teoretické přístupy kritice, vycházejí nejen z morálních principů, ale používají i argumenty z oblasti psychologie a sociologie. Americká profesorka Deirdre Golash ve své publikaci *The Case Against Punishment*[74] si pokládá otázku, zdali je společnost oprávněna působit zlo pachateli pouze na základě toho, že on sám způsobil společnosti nějaké zlo. Golash systematicky hodnotí jak utilitaristické, tak retributivistické pojetí ospravedlnění trestu a dochází k závěru, že neexistuje žádný pádný důvod pro to se domnívat, že trestání působí více dobrých než špatných následků. Proto jej dle jejího názoru není možné žádným způsobem morálně obhájit.

Psychologickými a sociologickými argumenty se snažil morální ospravedlnění trestu vyvrátit americký psychiatr Karl Menninger v díle *The Crime of Punishment.*[75]

---

[74] GOLASH, Deride. *The Case Against Punishment: Retribution, Crime Prevention, and the Law*. New York: NYU Press, 2005.

[75] MENNINGER, Karl. *The Crime of Punishment*. New York: Penguin Books, 1968.

Menninger byl přesvědčen, že trest má svůj původ v primitivní touze jedince po pomstě a že tedy ukládání trestů funguje jako ventilace tohoto nutkání. Trestání považoval za brutální a neefektivní relikt minulosti. Menninger věřil, že kriminalita je nemoc a jako takové je možno jí předcházet prostřednictvím psychiatrické léčby. Tímto přístupem však Menninger v podstatě relativizuje trestní odpovědnost pachatelů, neboť je jako osoby nemocné paušálně považoval za alespoň částečně nepříčetné.[76]

Obecně je možné konstatovat, že až na výjimečné případy, mezi něž patří i zmínění Golash a Menninger, je filosofy a právními teoretiky současná sankční praxe považována za morálně ospravedlnitelnou. To však neznamená, že bychom neměli pečlivě zkoumat jednotlivé nástroje této praxe a hodnotit jejich efektivitu.

[76] Srov. § 26 a § 27 trestního zákoníku.

3. Restorativní justice, limity trestního práva

V této kapitole bude představena myšlenka restorativní justice jakožto ideový základ alternativního trestání. Nastíněny budou historické souvislosti, za nichž se restorativní justice dostala do popředí debaty ohledně směřování trestní politiky, neboť nešlo jen o přeplněná vězení a ekonomické důvody, ale i o změnu pohledu na trestným činem narušené mezilidské vztahy. Druhá část této kapitoly dává princip restorativní justice do kontextu současné trestní politiky, jejích problémů a ambicí.

Pojem restorativní justice má svůj základ v latinském slově *restauro,* což v překladu znamená obnova či znovu vystavění. To, co má být na základě restorativních principů obnoveno, jsou poměry ve společnosti. Americký kriminologista a zakladatel moderní koncepce restorativní justice Howard Zehr definuje myšlenku restorativní justice takto: *„Restorativní justice je proces, jenž v maximální míře zapojuje všechny, kterých se daná činnost dotkla. Restorativní justice usiluje o maximální možnou míru uzdravení a obnovu trestným činem narušených vztahů a za tímto účelem účastníkům umožňuje společně identifikovat způsobené újmy a vzniklé potřeby a od nich se odvíjející povinnosti a závazky.“*[77]

Ze Zehrovy definice lze vyčíst, že restorativní justice nepohlíží na trest pouze jako na prostředek k potrestání pachatele, ale že trestání chápe v celospolečenském kontextu. Její snahou je identifikace toho, jak a komu byla trestným činem způsobena újma a jak tuto újmu napravit.[78] Trestání se tak nestává jen záležitostí státu a pachatele, ale zahrnuje i poškozeného a ostatní členy společnosti.

---

[77] ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, s. 26.

[78] Viz ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě.* Praha: Leges, 2011, s. 23-24.

3.1 Vývoj restorativní justice

Přestože se základními konstrukčními prvky myšlenky restorativní justice přišel již v 18. století Cesare Beccaria ve své přelomové práci *O zločinech a trestech*, do hlavního proudu diskuze ohledně směřování trestní politiky států se tento přístup dostal až v druhé polovině 20. století. V této době začala odborná i laická veřejnost v kontextu rostoucí recidivy a prohlubování nezájmu o práva obětí trestných činů pochybovat o účelnosti tehdejší sankční politiky a celého systému trestní justice.[79] Tyto pochybnosti byly zapříčiněny kontinuálně rostoucí mírou kriminality, přeplňováním kapacit věznic a nedostatečnou ochranou jednotlivce a před trestnou činností.

Na základě významného poválečného rozvoje lidských práv a zdůraznění autonomie člověka[80] došlo k postupné změně představy o obsahu pojmu trestní spravedlnost.[81] Z této změny vyvstala konstruktivní kritika trestního monopolu státu a snaha o posílení role přímých účastníků, tedy pachatelů a obětí, při řešení trestních konfliktů a jejich následků.[82] Trestní politika mnohých států tak i z těchto důvodů začala výrazněji absorbovat instituty obnovující justice.

Zvýšené pozornosti se restorativnímu přístupu v trestním právu dostalo znovu v 80. letech 20. století,[83] kdy se v západním civilizačním okruhu v čele se Spojenými státy americkými a státy západní Evropy začala naplno projevovat krize trestní justice, trestu

---

[79] KARABEC, Zdeněk. Koncept restorativní justice. In: KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 5 [cit. 15. 2. 2014]. Dostupné z: http://www.ok.cz/iksp/docs/296.pdf

[80] Rozvoj lidských práv v druhé polovině 20. století lze dokumentovat přijetím *Všeobecné deklarace lidských práv* (1948) a z ní plynoucích závazných dokumentů: *Mezinárodního paktu o občanských a politických právech* a *Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech* (1966).

[81] Karabec trestní spravedlností rozumí kulturně a historicky determinované nazírání na přiměřenost a vhodnost společenské reakce na spáchaný trestný čin. Viz KARABEC, 2008, op. cit., s. 7.

Srov. též KARABEC, Zdeněk. Nové možnosti pro trestní justici. *Kriminalistika: časopis pro kriminalistickou teorii a praxi.* 2003, roč. 36, č. 2, s. 3.

[82] KARABEC, 2008, op. cit., s. 7.

[83] ŽATECKÁ, Eva. *Postavení a úkoly Probační a mediační služby.* Ostrava: Key Publishing, 2007, s. 11.

odnětí svobody a vězeňství jako systémového celku. Tato krize se nejviditelněji projevovala v ekonomické rovině, zejména růstem nákladů boje s kriminalitou (*cost of crime*),[84] avšak přinášela též nezanedbatelné sociální problémy.[85]

Rostoucí míra kriminality, enormní zatížení soudů a nízká účinnost trestů přinutila státy personálně rozšířit své trestní aparáty (např. o policisty či státní zástupce), což vedlo k dalšímu nárůstu společenských nákladů, neboť počet objasněných a odsouzených trestných činů se na základě tohoto rozšíření pochopitelně zvýšil.[86] Ke krizi přispěli částečně i zákonodárci vedeni silným tlakem veřejného mínění, které indikovalo, že voliči žádají rázné řešení rostoucí kriminality a zpřísnění státních sankcí.[87]

Američtí a západoevropští politici tehdy spatřovali příčinu problémů v neúspěšné poválečné implementaci resocializačních programů při výkonu trestu. Sankční politika byla považována za příliš shovívavou. A tak postupně došlo ke změně trestní legislativy, zpřísnění trestů a omezení soudcovské diskrece při jejich ukládání. Toto však vedlo k dalšímu prohloubení vzniklé krize, neboť docházelo k častějšímu ukládání dlouhodobých trestů odnětí svobody a s tím souvisejícímu naplňování již tak nadměrně obsazených věznic.[88]

Tímto ekonomické náklady státu na boj s kriminalitou rostly nejen z důvodu zvýšeného počtu osob vykonávajících trest odnětí svobody jakožto náklady variabilní, ale z důvodu

---

[84] KARABEC, 2008, op. cit., s. 7.

[85] Externality kriminality totiž nenese jen stát, ale též její oběti (zdravotní újma, majetková škoda), a to i oběti potenciální (např. v podobě ceny bezpečnostních opatření, pojištění apod.). Trestná činnost dále v oblastech s vysokou mírou kriminality způsobuje deformaci ekonomických a sociálních aspektů života (snížení hodnoty nemovitostí, tvorba vyloučených lokalit apod.).

[86] Administrativní a praktické změny, jejichž důsledkem je větší počet osob kontrolovaných trestní justicí bývá označován za *net widening*. Srov. LEONE, Matthew C. Net Widening. In: *Encyclopedia of Crime and Punishment.* Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc., 2002.

[87] Viz DEPARLE, Jason. The American Prison Nightmare. *The New York Review of Books* [online]. 2007, vol. 54, no. 6, s. 2 [cit. 14. 2. 2015]. Dostupné z: http://www.nybooks.com/articles/archives/2007/apr/12/the-american-prison-nightmare/

[88] DEPARLE, 2007, op. cit., s. 2.

nedostatečných kapacit bylo třeba též zvýšit fixní náklady na institucionální zabezpečení chodu celého justičního systému. Kriminalita se navíc do veřejných rozpočtů negativně promítala nejen tak, že z nich prostředky odčerpávala, ale také tím, že nezanedbatelná část populace v produktivním věku vykonávající trest odnětí svobody tímto byla vyloučena z možnosti přispívat ke tvorbě hrubého národního produktu.[89]

Za této situace tedy narůstalo přesvědčení o bezvýchodnosti a vyčerpání tehdejšího významně retributivistického pojetí trestního systému.[90] Revisionisté začali být skeptičtí k možnosti řešit tyto již chronické nedostatky stávajícího systému a počali zkoumat nejen různé hmotněprávní alternativy k trestu odnětí svobody, ale i možnosti odklonů v rámci trestního procesu, neboť byli toho přesvědčení, že tradiční metody trestu a nápravy zklamaly, takže je potřeba vyzkoušet nové přístupy.[91]

3.2 Současná podoba restorativní justice

Potíže trestního systému popsané v předchozí kapitole přetrvávají s různými obměnami do současných dní. Implementací principů obnovující justice dochází k jisté korekci nejvážnějších problémů, a proto je třeba mít další možné přínosy restorativního přístupu stále na paměti a kontinuálně je do úvah ohledně směřování trestní politiky promítat.

Jak bylo popsáno v předchozí podkapitole, myšlenka restorativní justice byla zformulována jako určitý protiklad k tradičně represivnímu pojetí retribuční justice.[92] Ve své čisté podobě restorativní justice chápe trestný čin jako sociální konflikt mezi

---

[89] KARABEC, Zdeněk. K problematice trestání a trestů. *Sociologický časopis* [online]. 2001. roč. 2001, č. 1, s. 73-87 [cit. 17. 2. 2015]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/7aa0d920db371b1bea3ecb752c61cd150b5ec52d_157_01-1KARAB.pdf

[90] ROZUM, Jan; KOTULAN, Petr; VŮJTĚCH, Jan. *Výzkum institutu narovnání: výzkum uskutečněný v rámci programu Účinky transformace trestního zákonodárství na stav kriminality a zvyšování efektivnosti justice ve vztahu k bezpečnosti občanů v horizontu roku 2000.* Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1999, s. 16.

[91] ČERNÍKOVÁ; KRATOCHVÍL; ŠÁMAL, 2008, op. cit., s. 187.

[92] SOTOLÁŘ, Alexander; PURÝ, František; ŠÁMAL, Pavel. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 7.

pachatelem a poškozeným. Újma tímto činem způsobená již není přičítána státu, ale přímo konkrétní oběti. Tento přístup představuje vrchol historickém obratu v pohledu na trestný čin jakožto na určitý sociálně-právní vztah.

Ve starověkých a středověkých trestních kodexech byl trestný čin chápán jako útok na panovníka, jelikož tehdejší právní předpisy reprezentovaly panovníkovu vůli, která je trestným činem popírána.[93] Postupně, zejména pod vlivem filosofie osvícenství a z ní plynoucích teorií společenské smlouvy, došlo ke změně tohoto pohledu a trestný čin představoval spor mezi pachatelem a státem. Například Hegel viděl trestný čin jako atak vůči právu a potažmo spravedlnosti. Smyslem vztahu založeného trestným činem tak dle Hegela je překonáním bezpráví, potvrzením práva a spravedlnosti.[94]

Restorativní justice dokončuje tento obrat a zaměřuje se na vztah mezi pachatelem a tím, kdo je jeho jednáním poškozen. Řešení tohoto konfliktu již není plně ponecháno na státu, místo ně ústřední roli zaujímá pachatel, kterému je umožněno, aby se na znovuobnovení trestným činem narušeného stavu aktivně podílel. Tento konflikt, jak jej chápe restorativní justice, totiž lze účinně řešit jen za aktivní účasti všech dotčených osob včetně pachatele.[95]

Na rozdíl od retributivní teorie, jejíž čistá podoba odmítá přihlížet k jakémukoliv společenskému účelu uloženého trestu, se restorativní teorie snaží nejen o narovnání ekonomické, ale též o sociální a osobní. Zájem na negativním zásahu do pachatelovy osobní a majetkové sféry je odsunut do pozadí ve prospěch ochrany zájmů poškozených osob. Trest uložený pachateli a způsob jeho výkonu tak má vytvořit předpoklady pro to, aby došlo k obnově trestným činem narušených sociální vztahů mezi pachatelem a jeho

---

[93] FOUCAULT, 2000, op. cit. s. 87.

[94] HEGEL, 1992, op. cit., s. 128-130.

[95] FRYŠTÁK, Marek; ŽATECKÁ, Eva. Princip restorativní justice v novém trestním zákoníku. In: *Dny práva – 2007 – Days of law* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2007 [cit. 19. 2. 2015]. s. 650. Dostupné z: http://www.law.muni.cz/edicni/Days-of-public-law/files/pdf/Souhrn_Final.pdf

obětí. Prostřednictvím vyrovnání s obětí by mělo dojít k restauraci vztahů i vůči celé společnosti.[96]

Restorativní justice tedy vychází z konsekvencialisitckého pojetí trestu a trestání, neboť její zaměření na resocializaci, reintegraci či prevenci zapadá do konsekvencialistického způsobu ospravedlnění trestu, jehož základem je budoucí užitek plynoucí z uloženého trestu.

Je nutné upozornit, že myšlenka obnovující justice nemá ambici představovat dominantní či dokonce jediné východisko trestního práva. Restorativní justice existuje paralelně s klasickou trestní justicí, kdy se oba přístupy vhodně doplňují. K budoucímu vývoji restorativní justice uvádí Karabec toto: „*Koncept restorativní justice se zřejmě nebude vyvíjet jako autonomní způsob trestání a zacházení s pachateli, jako tedy určitý protikladný nebo konkurenční model k tradičnímu systému trestní justice. Spíše půjde o symbiózu, vzájemné ovlivňování a prolínání obou modelů (…).*“[97]

Určitý handicap představuje nemožnost aplikace restorativní justice a jejích principů ve všech myslitelných případech.[98] Nelze ale hovořit o problému či nedostatku, jde čistě o imanentní vlastnost tohoto přístupu, který počítá se spolupůsobením retributivních instrumentů. Důsledkem kompletního nahrazení stávajícího trestního systému justicí restorativní by navíc došlo k přílišnému uvolnění trestní regulace.[99] Naopak významná výhoda oproti tradiční retributivní justici tkví v možnosti snadné diferenciace a individualizace jak ukládané trestní sankce a způsobu jejího výkonu, tak i samotného trestního procesu.

---

[96] KARABEC, Zdeněk. Účel trestání. *Kriminalistika: časopis pro kriminalistickou teorii a praxi*. 2000, roč. 33, č. 2, s. 3.

[97] KARABEC, 2008, op. cit., s. 18.

[98] Pro efektivní aplikace restorativních principů je třeba zohlednit osobní poměry pachatele a oběti, závažnost spáchaného trestného činu, možnosti nápravy apod. Jen velmi těžko představitelná je obnova vztahu pachatele a oběti např. při významné psychické újmě či při zvlášť zavrženíhodném způsobu spáchání trestného činu.

[99] Srov. ŽATECKÁ, 2007, op. cit., s. 12.

Je tedy evidentní, že tento koncept není samo spásný a že je třeba jeho možnosti a výsledky dále podrobně zkoumat. Je však jisté, že i další vývoj trestní justice bude touto myšlenou významně ovlivněn.

3.3 Trestní právo, jeho limity a ambice

Trestní právo patří mezi odvětví práva veřejného, jenž je charakteristické nadřazenou pozicí státu vůči ostatním subjektům. Stát zde vystupuje jako autoritativní vykonavatel svrchované státní moci (*persona potentior*). Obecně lze konstatovat, že normy trestního práva slouží k ochraně těch hodnot, které konkrétní společnost považuje za nejdůležitější (*společensky ušlechtilé hodnoty*[100]). Stát na základě těchto norem garantuje osobám pod svou jurisdikcí ochranu před jednáním, které je může ohrozit či narušit v intenzitě, jež vyžaduje pouze a jen trestněprávní reakci státu. Ochrana normami jiných právních odvětví by byla v takovýchto případech nedostatečná.[101] V tomto okamžiku nastupují normy trestního práva, jako normy poslední instance, neboť jejich aplikaci je třeba považovat vždy za řešení nejzazší ve smyslu principu *ultima ratio*.

Přestože je trestněprávní reakce státu na protiprávní jednání považována za nejsilnější způsob společenské regulace, má své významné limity. Tato podkapitola se pokusí popsat zejména ty z nich, které souvisí s nepodmíněným trestem odnětí svobody a jejichž možné překonání spočívá v alternativních trestech. Největší prostor bude věnován krizi vězeňství, což je fenomén významně přispívající k dalšímu příklonu k myšlenkám restorativní justice a alternativním trestům.

---

[100] COHEN, Stanley. *Visions of social control. Crime punishment and classification*. New York: Blackwell, 1985, s. 250.

[101] Viz KRATOCHVÍL, Vladimír et al. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část.* Praha: C. H. Beck, 2009, s. 5.

3.3.1 Smysl trestněprávní regulace

Základním smyslem existence všech trestněprávních norem tedy je působit na jedince tak, aby chráněné hodnoty nebyly ohrožovány či porušovány, tedy aby trestné činy nebyly páchány vůbec, nebo byly páchány v nejmenší možné míře. Toho je dosahováno za pomocí spolupůsobení represe a prevence. Tento synergický mechanismus působí jak *ex ante* na potenciální pachatele před tím, než by případný trestný čin spáchali, tak i *ex post* na pachatele již odsouzené.

I uložení konkrétního trestu a způsob jeho výkonu slouží k naplnění smyslu trestněprávní regulace, tedy aby v budoucnu nedocházelo k dalšímu páchání trestné činnosti, a to jak tímto konkrétním pachatelem (*individuální prevence*), tak jakoukoliv další osobou (*generální prevence*). K efektivní individuální a z ní vyplývající generální prevenci[102] je nutné, aby byl uložený trest spravedlivý, adekvátní a neodvratný.[103]

3.3.2 Adekvátní trest a jeho efektivita

Přísnost trestu již dávno není rozhodujícím odstrašujícím faktorem, podstatná je neodvratnost trestu, tedy jistota pachatele, že jeho trestný čin bude potrestán. Původní exemplárnost, dramatičnost a intenzita trestu je v současnosti transformována do jeho nevyhnutelnosti.[104]

Zvlášť preventivně rovněž nepůsobí tresty neadekvátní (exemplární), u nichž moment generální prevence převáží nad prevencí individuální. Exemplární potrestání pachatele Ústavní soud České republiky považuje za rozporné se zásadou vyváženosti prevence a

---

[102] Srov. nález Ústavního soudu ČR ze dne 23. 4. 1998, sp. zn. IV. ÚS 463/97. *Ústavní soud* [online]. AutoCont CZ, a.s., 2006 [cit. 25. 2. 2015]. Dostupné z: http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=4-463-97

[103] Tresty a jejich účel. *Člověk v tísni* [online]. Člověk v tísni, o. p. s., publikováno 1. 1. 2012 [cit. 25. 2. 2015]. Dostupné z: http://www.clovekvpravu.cz/trestni-pravo-aktualizovano-k-112012-452/trestni-pravo-hmotne-455/obecna-cast-zakladni-pojmy-a-pravidla-trestniho-prava-458/tresty-a-jejich-ucel-668

[104] COHEN, 2007, op. cit., s. 25-27.

represe, neboť exemplární trest nelze považovat za nic jiného než za projev důrazu na prioritu trestní represe.[105]

Významným předpokladem efektivně uloženého trestu je jeho spravedlivost, tedy aby trest představoval to, co pachateli za jeho protiprávní jednání náleží. Trest by tedy neměl být přísnější ani mírnější.[106] V opačném případě nemusí být trest pachatelem či společností považován za spravedlivý, a preventivní funkce tak nebude dosaženo.[107]

Protože újma způsobená trestem je vnímána individuálně, uložený trest by měl být přiměřený morálním hodnotám pachatele. Na druhé straně ovšem souhrn vnímání spravedlnosti jednotlivými členy společnosti odráží hodnotový systém dané komunity. Z tohoto pohledu je závažnost (škodlivost) spáchaného činu pochopitelně dalším rozhodujícím kritériem přiměřenosti trestu. Efektivní trest by tedy měl sloužit především jako prostředek k tomu, aby si pachatel uvědomil škodlivost svého jednání a tím byl motivován k odstranění nebo zmírnění následků spáchaného činu.[108]

Jak již bylo výše konstatováno, nevhodně zvolený či vykonávaný trest často k dosažení účelu existence trestního práva nevede. Takovýto trest naopak může pachateli a přeneseně i společnosti přinést více škody než užitku. Trestní justice tak musí neustále řešit problém spočívající v požadavku na nalezení adekvátní trestněprávní reakce na trestnou činnost, která by co nejefektivněji dosáhla základního cíle trestního práva.

Efektivita současného systému sankcionování pachatelů trestných činů při favorizaci trestu odnětí svobody je často kritizována.[109] Nynější trestní systémy jsou totiž

---

[105] Nález ÚS ČR, sp. zn. IV. ÚS 463/97.

[106] Srov. Hegelovo pojetí spravedlivého trestu v kap. 2.2.2.

[107] Tresty a jejich účel. *Člověk v tísni* [online]. Člověk v tísni, o. p. s., publikováno 1. 1. 2012 [cit. 25. 2. 2015]. Dostupné z: http://www.clovekvpravu.cz/trestni-pravo-aktualizovano-k-112012-452/trestni-pravo-hmotne-455/obecna-cast-zakladni-pojmy-a-pravidla-trestniho-prava-458/tresty-a-jejich-ucel-668

[108] KARABEC, 2008, op. cit., s. 19.

[109] Viz KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí.* Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 109.

konfrontovány s novými výzvami, které v době jejich formování nebyly známy. Nejde jen o další možnosti a způsoby páchání trestné činnosti, ale především se zdá, že stále větší kontingenty lidí (pachatelů) jsou tak či onak marginalizovány a stigmatizovány ve společnosti, přičemž obětem jejich trestných činů se nedostává satisfakce a kompenzace způsobené újmy.[110]

Trest odnětí svobody má v případech mnohých trestných činů či pachatelů nízkou preventivní a resocializační efektivitu. Pobyt ve věznici dramaticky znesnadňuje odsouzenému, aby poškozenému nahradil vzniklou škodu a aby se po svém propuštění znovu zapojil do běžného života a řádně jej vedl. Společnost tak na pachateli žádá, aby se napravil a nahradil trestným činem způsobenou škodu a zároveň mu s touto nápravou nejen že nepomáhá, ale často mu v ní v případě uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody dokonce brání.[111] Zdá se, že trest odnětí svobody je třeba považovat za adekvátní a efektivní trest v mnohem menším počtu případů, než v jakých je v současnosti považován.

3.3.3 Krize vězeňství a její projevy

Současná krize vězeňství má dva základní projevy. První je spojen s faktickým výkonem trestu odnětí svobody. Zde se projevují problémy jakými je nedodržování minimálních standardů, přeplněnost věznic, nedostatek finančních zdrojů, neadekvátní zdravotní péče, nedostatek kvalifikovaného personálu, nehumánní zacházení apod.[112] Druhý se týká

Srov. též VAN KALMTHOUT, Anton M. Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí. *Právní rozhledy.* 1997, roč. 1997, č. 12, s. 1.

[110] Mezi nové druhy kriminality lze zařadit drogovou a s drogovou závislostí související trestnou činnost, kriminalitu životního prostředí a počítačovou kriminalitu, rozličné formy organizovaného zločinu, především pak obchod se zbraněmi, obchod s drogami, obchod s dětmi a ženami, prostituce a trestná činnost související s patologickým hráčstvím. Viz VAN KALMTHOUT, 1997, op. cit. s. 4.

Srov též. KARABEC, 2008, op. cit., s. 6.

[111] Viz ŠČERBA, 2011, op. cit., s. 20.

[112] Např. *Standardní minimální pravidla OSN pro zacházení s vězni* vydaná jako Rezoluce hospodářské a sociální rady č. 663C (XXIV) ze dne 31. Července 1957; Dokument OSN č. E/3048 (1957) a 2076 (LXII) (1957).

současných možností trestní justice, která je odkázána primárně na proces výkonu trestu odnětí svobody. Tento trest tak přirozeně zaujímá dominantní postavení.[113] Prvně zmíněnou část celkového problému je třeba řešit průběžně, což se též děje. Druhý aspekt si žádá změnu paradigmatu, jehož prostřednictvím na trestní justici nahlížíme.

Lze jmenovat tyto důvody, které vedou mnohé penology a zastánce restorativní justice k závěru, že současná východiska trestní justice je třeba přehodnotit:

- *vězení pachatele nenapravuje, naopak většinou činí osobnost odsouzeného horší;*[114]
- *vězeňská spravedlnost není vůbec spravedlivá pro tak široký okruh lidí, kteří se do vězení dostanou – týká se to především osob, které nikdy nebyly souzeny nebo odsouzeny, ale trápí se ve věznicích, neboť výkon spravedlnosti je zdlouhavý;*[115]
- *postup výkonu spravedlnosti zaměřený na trest odnětí svobody absolutně nereflektuje zájem na odškodnění oběti a/nebo nápravu mezi jednotlivcem a komunitou.*[116]

Uvězněním odsouzeného dochází k jeho vytržení z jeho přirozeného sociálního prostředí, s čímž je spojeno zpřetrhání jak všech negativních vazeb odsouzeného (na spolupachatele, drogy, kriminogenní prostředí), tak všech pozitivních (na rodinu, přátele, zaměstnání). I díky krátkodobému odnětí svobody odsouzený často ztratí zaměstnání a

---

Srov. DIBLÍKOVÁ, Simona. Restorativní justice a vězeňství. In: KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 56 [cit. 15. 2. 2014]. Dostupné z: http://www.ok.cz/iksp/docs/296.pdf

[113] Viz KALVODOVÁ, 2002, op. cit., s. 109.

Srov. též VAN KALMTHOUT, 1997, op. cit. s. 1.

[114] Srov. též ČERNÍKOVÁ; KRATOCHVÍL; ŠÁMAL, 2008, op. cit., s. 115.

[115] V této souvislosti je třeba si uvědomit, že současné trestní právo nepostihuje již jen úzký výčet nejzávažnějšího protiprávního jednání, ale dopadá i na široké spektrum méně závažných deliktů. Pro tyto trestné činy není sankční systém postavený na trestu odnětí svobody dostatečně citlivý. Srov. ŠČERBA, 2011, op. cit., s. 15.

[116] Převzato od DIBLÍKOVÁ, 2003, op. cit., s. 56.

po výkonu trestu se do něj může navrátit jen s velkými obtížemi, neboť je svým odsouzením ve společnosti stigmatizován. [117]

Výkon trestu odnětí svobody má sloužit k rozbití původních kriminálních vztahů pachatele, avšak paradoxně jej umisťuje do místa, v němž je koncentrace kriminálního pletiva nejvyšší. Ve vězení pachatel logicky naváže nespočet kontaktů se spoluvězni, které zákonitě obnášejí předávání kriminálních zkušeností. Toto intenzivní a nutno dodat dlouhotrvající působení vězeňského klimatu může zapříčinit to, že pachatel přijme subkulturní normy, které jsou odlišné od obecného morálně-legislativního rámce, adaptuje se na toto prostředí[118] a to se pro něj stane přirozeným.[119]

Česká autorka Vratislava Černíková [120] shrnuje negativní jevy a rizika pobytu odsouzených ve vězení takto:

- *nebezpečí vzájemné demoralizace vězňů samotných („druhý život" odsouzených[121], proces prizonizace[122]);*
- *posilování otrlosti, lhostejnosti, podlézavosti jako pseudoadaptačních mechanismů;*
- *zpřetrhání sociálních vztahů nejen neužitečných, ale hlavně sociálně užitečných;*

---

[117] V souvislosti se zpřetrháním negativních vazeb pachatele lze hovořit o pozitivní intervenci izolace. Viz NETÍK, Karel, NETÍKOVÁ, Daria. *Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky*. Praha: Karolinum, 1994, s. 25.

[118] Proces přizpůsobování se normám, hodnotám, názorům a postojům, které se vytvářejí v neformálních skupinách odsouzených, přizpůsobení se vězeňské kultuře, která má desocializační charakter, je označován jako ideologizace. Viz KOPP, Peter et al. *Penitenciárna psychológia.* Bratislava: Akadémia Policaného zboru SR, 2004, s. 51.

[119] Viz. ŠČERBA, 2011, op. cit., s. 20-21.

[120] Převzato od ČERNÍKOVÁ; KRATOCHVÍL; ŠÁMAL, 2008, op. cit., s. 115.

[121] *„Souhrn asociálních a antisociálních aktivit, zvláštních typů obranných reakcí, uplatňování specifické hierarchie a negativních způsobů chování a vytváření neproniknutelných kvaziformálních skupin."* Převzato od KOPP, 2004, op. cit., s. 51.

[122] Adaptace na podmínky vězení a život v něm.

- *sociální stigmatizace (nálepka pobytu ve vězení);*
- *narušení volních vlastností vězňů. Vězni mají vše bezstarostně zajištěno, nejsou nuceni se samostatně rozhodovat, učí se pasivně podřizovat, předstírat poslušnost a pokrok ve své „převýchově“ atd.;*
- *gradace komplexů méněcennosti (zejména u mladistvých);*
- *obvykle narůstající zadluženost v civilním životě navyšovaná často i dluhy za platby související s výkonem trestu;*
- *v některých případech zkušenosti s homosexuálním stykem;*
- *kontakt s drogami nebo vězni, kteří drogy zneužívají či zneužívali;*
- *favorizace a glorifikace asociálních a antisociálních forem chování.*

Jak je vidno, trest odnětí svobody do významné míry nevyhovuje požadavkům současného pojetí restorativní justice a mnohdy selhává i v základních požadavcích, které na trest jako takový máme. Výkon trestu odnětí svobody má v mnohých případech nízký až nulový resocializační účinek, a představuje tak institut tradičního absolutního přístupu k trestání, jenž není schopen čelit problému recidivy. Jde o přístup ekonomicky velmi nákladný a současnosti navíc již myšlenkově překonaný. Je třeba tak hledat nová řešení.[123]

3.3.4 Ambice trestní politiky 21. stol.

Kontrola kriminality by neměla být naplňována pouze za pomoci spolupůsobení trestněprávní represe a prevence. Tento přístup totiž není možné paušálně aplikovat na veškerou možnou trestnou činnost, neboť se jednoduše ukazuje, že paušálně nefunguje. Je pravdou, že na jednu stranu trestní represe představuje nejintenzivnější reakci státu na společensky neakceptovatelné jednání a že je významným nástrojem kontroly

---

[123] Srov. KALVODOVÁ, 2002, op. cit., s. 109.

kriminality. Na druhou stranu je však třeba uvést, že nejde o nástroj rozhodující. Ambici k řešení problému s nárůstem kriminality by neměla mít pouze ministerstva spravedlnosti, ale též i ministerstva vnitra a ministerstva práce a sociálních věcí.

Úkoly v současnosti plně svěřené do gesce trestní politiky státu by se měly realizovat i prostřednictvím mimo trestněprávních (resp. sankčních) nástrojů, které by se zaměřovaly komplexně jak na různé sociálně patologické jevy spojené s kriminalitou, tak na prevenci sociální, ekonomickou a vzdělávací. Jak je uvedeno výše, pochopitelně toto nelze považovat za požadavky, které máme mít výhradně vůči trestní politice ministerstva spravedlnosti, ale jde o požadavky, které je nutné klást na celkovou sociální politiku státu, tedy jako na politiku, která se zaměřuje na veškeré sociální aspekty lidského života.[124]

Obdobně se vyjadřuje i Šámal: „*Na protiprávní jednání je třeba reagovat prostředky trestního práva až v krajních případech v souladu s pomocnou (subsidiární) úlohou trestního práva v právním řádu a ve společnosti. Potlačování a kontrolu kriminality lze nejúčinněji dosáhnout vhodným vyvážením prevence a represe. Prevenci je třeba chápat jako soubor nejrůznějších aktivit – především nesankčního charakteru, které vyvíjejí státní, veřejné i soukromé instituce i jednotliví občané.* “[125]

Nejen u konkrétního trestního řízení, ale i při tvorbě státních politik je tak třeba mít na zřeteli princip subsidiarity trestní represe jako princip, který vyžaduje, aby stát uplatňoval prostředky trestního práva zdrženlivě, to znamená především tam, kde jiné právní

---

[124] Sociálnímu kontextu trestu a trestání se věnuje výukový předmět Sociální ochrana, který Černíková definuje takto: „*Sociální ochrana je zastřešující název pro okruh problémů, zákonitostí a vztahů, které vznikají od momentu konfliktu jedince se zákonem včetně reakcí společnosti na toto jednání a jejich účinků na pachatele, až po jeho reintegraci do společnosti za pomoci působení institucí státních i nestátních.*“ Převzato od ČERNÍKOVÁ; KRATOCHVÍL; ŠÁMAL, 2008, op. cit., s. 9.

Problém této definice spočívá v tom, že iniciačním okamžikem ochrany je až okamžik porušení zákona. Sociální ochrana se tak dle Černíkové nezaměřuje i na sociální a ekonomické příčiny kriminality a jejich včasnou eliminaci.

[125] ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník a naplňování funkcí a základních zásad trestního práva hmotného. *Bulletin advokacie.* 2009, č. 10, s. 22.

prostředky selhávají nebo nejsou efektivní.[126] Není tedy dovolené a ani možné se při řešení sociálně patologických jevů spoléhat na trestní právo v té míře a v té podobě (při favorizaci nepodmíněného trestu odnětí svobody), v jaké na něj spoléháme nyní.

[126] Tento princip definoval např. Nejvyšší soud České republiky ve svém usnesení ze dne 29. 7. 2009, sp. zn. 5 Tdo 764/2009. *Nejvyšší soud* [online]. Nejvyšší soud, © 2010 [cit. 25. 4. 2013]. Dostupné z: http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/F16F94D743071B7AC1257A4E0067A1E9?openDocument&Highlight=0

4. Alternativní trest

Čtvrtá kapitola se věnuje ústřednímu tématu této práce - alternativnímu trestu. Na jejím začátku budou popsány etapy vývoje alternativního trestání od původního pojetí alternativního trestu, které zahrnovalo jakýkoliv trest odlišný od mučení či popravy, až k dnešnímu pohledu na alternativy k uvěznění. Dále bude alternativní trest definován a odlišen od ostatních trestněprávních alternativ. Popsány též budou důvody a výhody, pro které se alternativní způsoby trestání v trestních zákonech vyspělých zemí stále více projevují.

4.1 Vývoj alternativního trestání

V historickém pojetí trestu odnětí svobody lze vystopovat tři etapy vývoje. V první etapě osvícenci v čele s Beccariou trest odnětí svobody (i doživotní) považovali za humánnější alternativu trestu smrti a tortuře. Pro druhou etapu je charakteristické určité smíření se s potřebností trestu odnětí svobody, kdy tento druh trestu nebyl zásadnějším způsobem kritizován ani reformován. Třetí etapa nastupující zhruba od roku 1960 je spojená s reflexí negativních následků spojených s ukládáním trestu odnětí svobody. Trest odnětí svobody je přesunut z první instance až na poslední instanci, naopak dochází k masivnější aplikaci myšlenky restorativní justice a s ní spojeným hledání alternativ k trestu odnětí svobody.[127] Tento poslední myšlenkový posun je nazýván druhou reformou trestního systému.[128]

---

[127] V této souvislosti Šámal upozorňuje na nutnost změny celkové filozofie ukládání trestních sankcí, kdy je třeba především změnit hierarchii sankcí, v rámci níž by byl trest odnětí svobody chápán jako ultima ratio a byl by kladen důraz na individuální přístup při řešení trestních věcí. Viz ŠÁMAL, 2009, op. cit., s. 22.

Srov. též ČERNÍKOVÁ; KRATOCHVÍL; ŠÁMAL, 2008, op. cit., s. 182.

[128] COHEN, 2007, op. cit., s. 32-33.

4.2 Trestněprávní alternativy

Trestněprávní alternativy, tedy alternativy standardního řešení trestních věcí a zvláštní formy reakce na trestnou činnost představující alternativu k tradičnímu trestu odnětí svobody, mohou mít právní i mimoprávní podobu. [129]

V trestněprávní oblasti mají současné alternativy jak procesněprávní tak hmotněprávní formu. Procesněprávní možnosti zahrnují úpravu trestního procesu tak, aby plastičtěji reflektoval závažnost projednávaného trestného činu, přihlížel k osobnosti a poměrům pachatele a zohledňoval zájmy poškozeného. Jeden ze způsobů procesněprávní aplikace restorativních principů představují tzv. odklony (*diverze*) v trestním řízení. Jde o takové způsoby vyřízení trestní věci, při nichž je trestní stíhání obviněného zastaveno, ale současně dochází k jeho potrestání.[130]

Dlužno dodat, že pojem odklonu není v české právní literatuře vykládán jednotně. Někteří autoři za odklon pokládají jakoukoli odchylku od „standardního“ průběhu trestního řízení, včetně např. rozhodnutí formou trestního příkazu, jiní se drží užšího pojetí, podle něhož se odklonem rozumí postup, při němž trestní řízení nekončí rozhodnutím soudu o vině a trestu.[131]

K odklonům (v užším smyslu) upraveným v zákoně č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále též jen „trestní řád“)[132] patří podmíněné zastavení trestního stíhání (§ 307 a § 308 trestního řádu), narovnání (§ 309 a násl. trestního řádu) a podmíněné odložení podání návrhu na potrestání (§ 179g a § 179h trestního řádu). V České republice jsou

---

[129] SOTOLÁŘ; PURÝ; ŠÁMAL, 2000, op. cit., s. 3.

[130] ŠČERBA, Filip. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice.* Praha: Leges, 2012, s. 14-15.

[131] Převzato od PALOVSKÝ, Tomáš. K některým problematickým aspektům odklonů v trestním řízení. *Státní zastupitelství*, 2007, roč. 2007, č. 3, s. 23-28.

[132] Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 13. 3. 2015]. Dostupné z: https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgyyv6mjugewtooa

však odklony nahlíženy spíše jako prostředek rychlejšího vyřizování trestních věcí, než jako systémové řešení krize vězeňství.[133]

Hmotněprávní alternativy lze dělit na alternativy k potrestání a alternativní tresty. Alternativa k potrestání zahrnuje vyslovení viny a odsouzení pachatele, přičemž mu však není uložen klasický trest.[134] Tento způsob vyřízení trestní věci vychází z principu subsidiarity trestní represe, kdy soudce nabude přesvědčení, že již pouhé vlastní projednání konkrétní věci před soudem má na pachatele dostatečný preventivní i výchovný vliv. Trestní zákoník obsahuje tři alternativy k potrestání a to upuštění od potrestání (§ 46 trestního zákoníku), upuštění od potrestání za současného uložení ochranného léčení nebo zabezpečovací detence (§ 47 trestního zákoníku) a podmíněné upuštění od potrestání s dohledem (§ 48 trestního zákoníku). Alternativním trestům se věnují následující podkapitoly.

Problém přeplněných věznic a jejich negativního vlivu na osoby v nich vykonávající své tresty však lze řešit i jednoduše tak, že do nich soudy budou posílat méně odsouzených. Toho lze docílit na základě dekriminalizace, jež spočívá v přenechání trestání určitých méně závažné trestné činnosti na jiných právních odvětvích. Typickými substituty trestního práva jsou správní a občanské právo.

Nejvyužívanějším prostředkem pro řešení trestních věcí mimo systém trestního práva je mediace. Ta dostala v České republice legislativní rámec na základě zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů[135] (dále též jen „zákon o Probační a mediační službě“) s účinností od 1. ledna 2001. Mediací se dle § 2 odst. 2

---

[133] V této souvislosti Ščerba upozorňuje na „nemoc české trestní justice“, kdy důraz na rychlé vyřizování trestních věcí je tak silný, že ten nejdůležitější cíl trestního procesu, tj. nalezení adekvátní trestněprávní reakce na spáchaný čin, je odsunován do pozadí. Viz ŠČERBA, Filip. Využívání alternativních opatření v praxi. *Trestněprávní revue,* 2013, č. 6, s. 138.

[134] Srov. KRATOCHVÍL et al., 2009, op. cit., s. 543-544.

[135] Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 23. 3. 2015]. Dostupné z: https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mrqga3f6mjygmwtcna

zákona o Probační a mediační službě rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Důraz zde není kladen na odplatu a potrestání pachatele, ale na rehabilitaci vztahů mezi pachatelem a poškozeným za účasti třetí nezávislé a odborné osoby.

4.3 Alternativní trest jako pojem

Tresty, při jejichž výkonu nedochází k odnětí svobody pachatele, se nazývají alternativní tresty (*alternativy k uvěznění*).[136] Rezoluce o snížení vězeňské populace, alternativách trestu odnětí svobody a společenského začlenění pachatelů, přijatá v rámci VII. Kongresu OSN o prevenci kriminality a zacházení s pachateli v Miláně v roce 1985 definuje alternativní trest takto: *„Alternativním trestem se rozumí trest nespojený s odnětím svobody, který je soudce oprávněn uložit v případech, ve kterých by jinak byl pachatel odsouzen k trestu odnětí svobody.“*

Odborná literatura na alternativní trest nahlíží v širším a užším smyslu.[137] Dle širšího pojetí spadají pod pojem alternativní trest *„(...) i takové sankce a opatření, které neeliminují zcela ztrátu svobody (např. víkendové vězení), a alternativy trestního řízení v podobě různých odkladů. Do užšího pojetí je zahrnovány jakýkoliv trest nespojený s odnětím svobody, který se uplatní tehdy, má-li být uložen trest odnětí svobody, avšak vzhledem k osobě pachatele a okolnostem případu lze účelu trestu dosáhnout i jinak.“*[138]

V českém právním řádu není alternativní trest definován. V této práci bude dále užíván v jeho výše popsaném užším pojetí. Dle tohoto vymezení pak v případě trestního zákoníku

---

[136] Pojem převzat od ŠČERBA, 2011, op. cit., s 21.

Alternativní charakter trestních sankcí s neztrácí ani v případě jejich spojení s částečným omezením osobní svobody (trest domácího vězení, obecně prospěšné práce). Viz JELÍNEK, 2013, op. cit., s. 389.

[137] ZEZULOVÁ, Jana. Alternativní tresty. In: KUCHTA, Josef et al. *Základy kriminologie a trestní politiky.* 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 217-222.

[138] ČERNÍKOVÁ; KRATOCHVÍL; ŠÁMAL, 2008, op. cit., s. 188.

do kategorie alternativních trestů spadá trest domácího vězení, trest obecně prospěšných prací, peněžitý trest a podmíněné odsouzení (včetně podmíněného odsouzení s dohledem). Blíže bude alternativní trest představen v následujících podkapitolách prostřednictvím jeho účelu a výhod.

4.4 Účel alternativních trestů

Jedním z hlavních cílů trestní politiky je od 80. let 20. století snížení počtu osob ve výkonu trestu odnětí svobody a zabránění recidivě. Nežádoucí účinky nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho nedostatečná schopnost vypořádat se s recidivisty představují neopominutelné problémy, kterým trestní justice dlouhodobě čelí.

Alternativní tresty zaujímají mezi trestními sankcemi specifické postavení, neboť účel, který je jejich prostřednictvím sledován je odlišný od účelu běžných trestů. Smysl alternativních trestů netkví v trestu samotném, což je příznačné pro klasickou absolutní teorii, ale je třeba jej spatřovat především v odstranění následků trestných činů, nápravě a resocializaci pachatelů. Alternativní tresty jsou tak typickým výrazem restorativní teorie trestání s konsekvencialisitckým myšlenkovým základem.

Alternativní tresty též představují ekonomicky i sociálně výhodnější nástroj trestněprávní regulace. Myšlenka restorativní justice totiž vychází z premisy, že náprava pachatele a jeho resocializace má větší naději na úspěch, je-li realizována při současném ponechání pachatele na svobodě. [139] Inkarcerace odsouzených je pro stát spojena s významnými neinvestičními personálními i materiálními náklady, které mohou být v případě ponechání odsouzených na svobodě vynaloženy účelněji. Výkon alternativních trestů si pochopitelně též žádá investice (např. do zavedení elektronického monitoringu odsouzených k trestu domácího vězení, personálního rozšíření Probační a mediační

[139] Srov. JELÍNEK, 2013, op. cit., s. 389.

služby apod.), avšak v porovnání s náklady na vězeňství vychází zabezpečení výkonu alternativních trestů levněji.[140] Velká část těchto nákladů je též jednorázového charakteru.

Rozšíření katalogu trestních sankcí o alternativní tresty soudům přináší širší možnosti na poli individualizace ukládané sankce (jak požadují všechny penologické teorie), což koresponduje se současným trendem v přístupu k trestání, který je charakterizován zkratkou 3D (dekriminalizace, depenalizace, diverze).[141]

Alternativní trest nezasahuje, a ani se o to nesnaží, odsouzeného tak citelně, jako trest odnětí svobody. Ponecháním odsouzeného na svobodě rostou šance na jeho úspěšnou resocializaci a reintegraci, avšak současně se zvyšuje i riziko opakování trestné činnosti. Aplikace alternativy tak musí být doplněna o možnou adekvátní sekundární sankci, která odsouzeného postihne v případě dalšího závažného protiprávního jednání.[142]

Sekundární sankcionování představuje retributivní prvek jinak restorativního institutu jakým alternativní trest je. Vhodně nastavená sekundární sankce přispívá k řádnému výkonu uloženého alternativního trestu a může sloužit i jako jakýsi protiargument na výhrady retributivně naladěné části veřejnosti ohledně přílišné shovívavosti alternativních trestů. Na tomto příkladu lze dokumentovat úspěšné spolupůsobení restorativního a retributivního přístupu.

---

[140] Otázka nákladů se objevuje zejména v souvislosti s elektronickým monitoringem výkonu trestu domácího vězení, kdy kritici této trestní sankce argumentují tím, že je jeho výkon nákladnější, než klasický výkon trestu odnětí svobody. Výsledky mnohých experimentů zejména z USA, které mají s trestem domácího vězení (*house arrest*) velmi bohaté zkušenosti, ukazují, že tomu tak není. Srov. např. WILLIAMS, Vergil L. *Dictionary of American penology*. Rev. and expanded ed. Westport: Greenwood Pub Group, 1996, s. 118-122 či HURWITZ, Jeffrey N. House Arrest: A Critical Analysis of an Intermediate-Level Penal Sanction. *University of Pennsylvania Law Review*, 1987, vol. 135, n. 3, s. 784-785.

[141] MAKARIUSOVÁ, Vlasta. Alternativy trestu odnětí svobody. In ČERNÍKOVÁ, Vratislava et al. *Sociální ochrana.* 2. vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 1998, s. 128.

[142] Srov. ŠČERBA, 2011, op. cit., s. 28.

4.5 Výhody alternativních trestů proti nepodmíněnému trestu odnětí svobody a cílová skupina pachatelů

Kromě překonání negativních jevů spojených s inkarcerací odsouzených (zpřetrhání pozitivních vztahů, ideologizace, prizonizace, stigmatizace apod.) mají alternativní tresty další přednosti. Jde zejména o možnost individualizace a diferenciace uložené trestní sankce vzhledem k poměrům pachatele a závažnosti spáchaného trestného činu. Tímto mohou soudy ukládat adekvátní a potenciálně i efektivnější tresty, které tak s větší pravděpodobností povedou k dosažení účel trestu a trestního práva vůbec.[143] Nadto vhodně nastavený výkon alternativních trestů na rozdíl od krátkodobého výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody umožňuje rozvinout reedukační a resocializační programy, čímž pomáhá odsouzenému snáze se začlenit do společnosti.

Negativní vliv inkarcerace je v České republice zvýrazněn i tou skutečností, že ve srovnání s mnohými státy Evropy je u nás v přepočtu na celkový počet obyvatel příliš vysoký počet osob ve výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody.[144] K 31. 8. 2013 bylo v České republice ve vězení či ve vazbě 16.257 osob, což vzhledem k odhadované populaci 10,54 milionů obyvatel činí 154 uvězněných osob na 100.000 obyvatel České republiky.[145] V kontextu států východní Evropy (Bělorusko, Bulharsko, Maďarsko, Moldavsko, Polsko, Rumunsko, Slovensko a Ukrajina), kde je v průměru 211 uvězněných osob na 100.000 obyvatel,[146] to není špatný výsledek. Česká republika se však již od svého vzniku snaží srovnávat spíše se státy západní Evropy (Rakousko,

---

[143] ŠČERBA, 2011, op. cit., s. 33.

[144] Srov. NOVOTNÝ, Oto et al. *Trestní právo hmotné – I. Obecná část*. 6. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 364.

Viz též VANDUCHOVÁ, Marie. K možnostem snížení vězeňské populace. In: VANDUCHOVÁ, Marie. *Na křižovatkách práva. Pocta Janu Musilovi k 70. narozeninám*. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 297.

Zdroje obsažené v této poznámce se vztahují k situaci před amnestií prezidenta Václava Klause ze dne 1. 1. 2013.

[145]World Prison Population List. *International Centre for Prison Studies* [online]. 2013 [cit. 15. 3. 2015]. Dostupné z: http://www.prisonstudies.org/sites/prisonstudies.org/files/resources/downloads/wppl_10.pdf

[146] Tamtéž.

Belgie, Francie, Německo, Lichtenštejnsko, Lucembursko, Monako, Holandsko a Švýcarsko). V těchto státech je ve vězení průměrně 85 ze 100.000 jejich obyvatel.[147]

Z těchto statistik je tedy očividné, že česká vězeňská populace je s ohledem na celkový počet obyvatel podstatně větší než v zemích, od kterých se učíme a kterým se snažíme v oblasti trestního práva přibližovat. Současně je třeba mít na paměti, že před amnestií bývalého prezidenta Václava Klause ze dne 1. 1. 2013 u nás bylo ve vězení či ve vazbě 22.638 osob,[148] což představovalo přibližně 230 uvězněných na 100.000 obyvatel. Přestože amnestie ovlivnila českou trestní politiku a soudní praxi při ukládání trestů,[149] bylo v České republice ke dni 6. 3. 2015 uvězněno již 19.259 osob,[150] takže je velmi pravděpodobné, že se index vězeňské populace ze srpna roku 2013 bude dále zvyšovat.

Je pravdou, že rozrůstání vězeňské populace nelze zabránit pouze prosazováním myšlenek restorativní justice a s ní spojených alternativních trestů. Jak již bylo uvedeno dříve, tyto instituty nejsou samo spásné a ani nepopírají účel, smysl a nutnost existence nepodmíněného trestu odnětí svobody, neboť jejich výhody se nevztahují na všechny pachatele a na veškerou trestnou činnost.

Pochopitelně nelze uvažovat o alternativním trestání pachatelů závažné trestné činnosti, anebo pokročilých recidivistů.[151] U těchto osob převažuje zájem na jejich izolaci, neboť jejich pobyt ve společnosti je velmi riskantní (zvlášť závažná trestná činnost) či pokusy o jejich nápravu opakovaně selhávají (recidiva). Ke snížení vězeňské populace nevedou

---

[147] Tamtéž.

[148] Informace k amnestii. *vscr.cz* [online]. Vězeňská služba České republiky, publikováno 4. 3. 2013 [cit. 8. 3. 2015]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/amnestie-1681/

[149] DUŠEK, Libor. Jak amnestie změnila trestní politiku. *jinepravo.blogspot.cz* [online]. Jiné právo, publikováno 6. 11. 2014 [cit. 8. 3. 2015]. Dostupné z: http://jinepravo.blogspot.cz/2014/11/jak-amnestie-zmenila-trestni-politiku.html

[150] Rychlá fakta. *vscr.cz* [online]. Vězeňská služba České republiky, publikováno 6. 3. 2015 [cit. 8. 3. 2015]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/rychla-fakta/

[151] ŠČERBA, 2011, op. cit., s. 33.

ani amnestie. V tomto ohledu je tak třeba hledat systémové řešení, jehož nepominutelnou součástí nepochybně budou i alternativní tresty.

Cílová skupina pro alternativní tresty je tvořena pachateli, u nichž by jinak přicházelo v úvahu uložení krátkodobých trestů odnětí svobody. Současně musí jít o pachatele, jejichž osobní a někdy i majetkové či sociální poměry uložení alternativního trestu umožňují, neboť tyto tresty zpravidla vyžadují od odsouzeného vyšší míru sebekázně a osobní investice. Požadavky jsou často kladeny i na nejbližší okolí odsouzeného, jenž může typicky výkon trestu domácího vězení významným způsobem pozitivně či negativně ovlivnit. Na tyto zvýšené nároky lze nahlížet též pozitivně, neboť vedou odsouzeného k větší samostatnosti a sebekázni nabízejí mu v určitém smyslu výběr mezi různými možnostmi, které pro něj mají rozdílné důsledky, čímž ho mohou pozitivně motivovat.[152] To je významný rozdíl oproti šablonovitému výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody.

Na první pohled by se chtělo konstatovat, že prostřednictvím uložení alternativního trestu dochází k částečnému přenesení odpovědnosti za řádné napravení pachatele ze státu i na samotného pachatele a jeho okolí. Tento závěr však vychází z mylné premisy, že inkarcerací pachatele na sebe stát tuto odpovědnost bere. Je však zřejmé, že paušální uvězňování širokého spektra pachatelů je naopak projevem určitého nezájmu či rezignace na naplnění účelu trestního práva. Uložením alternativního trestu se stát nezbavuje své odpovědnosti, ale naopak jí přebírá, dělí ji i mezi pachatele a aktivně se se mu snaží pomoci při jeho úsilí o resocializaci.[153]

---

[152] ŠÁMAL, Pavel et al. *Trestní zákoník. Komentář*. 2. vyd., Praha: C.H.Beck, 2012, s. 718.

[153] Srov. ŠČERBA, 2011, op. cit., s 22.

5. Alternativní tresty dle českého trestního zákoníku

Nový trestní zákoník nabyl účinnosti 1. 1. 2010 jako výsledek zhruba patnáctileté práce odborné rekodifikační komise ministerstva spravedlnosti.[154] Jedním z hlavních cílů nové kodifikace trestního práva hmotného byla změna celkové filosofie ukládání trestních sankcí a významnější příklon k principům restorativní justice. [155] Tyto principy našly své vyjádření zejména v zavedení nových alternativních sankcí, jakož i v modifikaci stávajících alternativních trestů. Dále byly rozšířeny okruhy trestných činů, u nichž aplikace jejich jednotlivých druhů těchto trestů přichází v úvahu. Smyslem nové úpravy bylo především nahradit krátkodobé nepodmíněné tresty odnětí svobody alternativním řešením všude tam, kde jsou pro to vhodné podmínky.[156]

Nepodmíněný trest odnětí svobody tak měl být chápán jako *ultima ratio* a důraz měl být kladen na individuální přístup k řešení trestních věcí předpokládající širokou možnost využití alternativních trestních sankcí k zajištění pozitivní motivace pachatele.[157]

Prevence formou pozitivní motivace pachatele, snaha o obnovu narušených společenských vztahů a zapojení poškozeného jsou konkrétní příklady proniknutí idejí restorativní justice do našeho právního řádu. Tyto myšlenky jsou významnou měrou realizovány skrze činnost Probační a mediační služby, která přispívá k efektivnímu a důstojnému výkonu alternativních trestů a následné reintegrace odsouzeného do společnosti. [158] Probační a mediační služba dále poskytuje individuální pomoc odsouzeným a působí na ně, aby vedli řádný život a vyhověli soudem uloženým

---

[154] Viz od KARABEC, Zdeněk. *Proměny trestní politiky v České republice.* Příspěvek přednesený na konferenci k 50. výročí existence IKSP, Praha, 2010.

[155] Převzato od JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní právo hmotné.* 3. vyd. Praha: Leges, 2013, s. 389.

[156] Srov. ŠÁMAL, Pavel. Nejvyšší soud zhodnotil praxi soudů v oblasti ukládání a výkonu vybraných trestních sankcí v letech 2010 a 2011. *Trestněprávní revue.* 2014, č. 9, s. 199.

[157] Převzato od JELÍNEK, Jiří et al., 2013, op. cit., s. 389.

[158] Viz Poslání a cíle Probační a mediační služby. *Probační a mediační služba* [online]. Probační a mediační služba [cit. 13. 3. 2015]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/o-pms/

podmínkám.[159]

Cílem následujících podkapitol není ani tak poskytnutí detailního a kompletního rozboru české právní úpravy alternativních trestů, jako spíše identifikace některých legislativních a aplikačních problémů s nimi spojených. Nejpodrobněji popsán bude trest domácího vězení jako alternativní trest s velkým potenciálem, který se však dosud nedaří využívat. V závěru této kapitoly budou představeny některé možnosti de lege ferenda.

5.1 Podmíněné odsouzení

Trestní zákoník upravuje podmíněný trest odnětí svobody jakožto nejčastěji ukládanou formu trestu ve dvou variantách. Prostou variantu podle § 81 až 83 trestního zákoníku a pak podmíněné odsouzení s dohledem podle § 84 až 87 trestního zákoníku.[160] Podmíněné odsouzení s dohledem představuje pro odsouzeného přísnější trest, protože je povinen dodržovat probační plán dohledu při pravidelném osobním kontaktu s úředníkem Probační a mediační služby. [161]

Podmíněně odložit lze výkon trestu odnětí svobody, jestliže uložený trest nepřevyšuje tři roky a soud nazná, že vzhledem k osobě a poměrům pachatele není třeba jeho výkonu. Tento trest je též označován jako univerzální alternativa, neboť představuje alternativu k nejširšímu výčtu trestných činů. Nejčastěji je alternativou krátkodobých nepodmíněných trestů odnětí svobody.[162]

---

[159] Srov. § 2 odst. 1 zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě

[160] ČERNÍKOVÁ, 2008, op. cit., s. 198.

Srov. též Přehled o uložených trestech/trestních opatření - hlavní sankce (2013). In: *infoData* [online informační systém]. Ministerstvo spravedlnosti [cit. 13. 3. 2015]. Dostupné z: http://cslav.justice.cz/InfoData/servlet/FileServlet?tabulka=ccav_dokument_sestavy&sloupec=obsah_dokumentu_pdf&where=id_dokumentu=722686&typSloupce=pdf&fileName=null

[161] Plán popisuje způsob a rozsah dohledu, jak a kdy budou probíhat pravidelná setkání, jakým způsobem bude pachatel plnit přiměřené povinnosti a omezení uložená mu soudem, následky porušení podmínek dohledu apod.

[162] Podmíněný trest odnětí svobody je tak možné uložit i za závažnější trestné činy, pokud soud uloží trest při spodní hranici jejich výměry trestu odnětí svobody, či pokud mimořádně sníží trest odnětí svobody ve smyslu ust. § 58 trestního zákoníku.

Podmíněný trest odnětí svobody spočívá v tom, že soud vynese odsuzující rozsudek a uloží pachateli trest odnětí svobody, který však na stanovenou zkušební dobu odloží pod podmínkou, že v této době bude vést řádný život a že vyhoví případným uloženým podmínkám.[163] Tento mechanismus vychází z předpokladu, že již samotné projednání konkrétní věci, vyslovení viny rozsudkem a hrozba eventuálního výkonu trestu je dostačující represivně preventivní působení. Stát tak pachateli poskytuje důvěru i možnost, aby i bez izolace dosáhl nápravy. K řádnému způsobu života tento druh trestu motivuje i tím, že po jeho úspěšném výkonu se na pachatele hledí, jako by nebyl odsouzen (*fikce neodsouzení*).[164]

Zásah do osobní svobody pachatele je v případě řádného výkonu trestu minimalizován pouze na případně uložený dohled či vedlejší podmínky ve formě přiměřených omezení a přiměřených povinností. U těchto zásahů nejde o to působit vůči pachateli represivně, ale o prospěch (*užitek*) vznikající odstraněním základních kriminogenních faktorů, výchovou, prevencí či satisfakcí poškozeného.[165] Obdobně jako u ochranných opatření není újma těmito podmínkami působená, na rozdíl od trestů, jejich zamýšlenou složkou, nýbrž jen nevyhnutelným účinkem.[166]

U podmíněného trestu odnětí svobody tedy dochází k potlačení represivní a odplatné složky nepodmíněného trestu odnětí svobody a zvýraznění složky výchovné.[167] Pachatelově potrestání na základě zásluhy v retributivistickém smyslu je nadřazen potenciální užitek v utilitaristickém smyslu vzniklý tím, že pachatel nebude zbaven osobní svobody. Přesto hrozba sekundární sankcí působí výchovně.

---

[163] Jde o přiměřená omezení a přiměřené povinnosti uvedené v § 48 odst. 4 trestního zákoníku.

[164] Srov. ČERNÍKOVÁ, 2008, op. cit., s. 198.

[165] Vedlejší podmínky nejsou ukládány na základě zásluhy, jejich intenzita je nezávislá na jednání, které vedlo k pachatelově odsouzení, ani jimi není vyjadřován sociální odsudek či rozhořčení. Srov. HONDERICH, 2006, op. cit., s. 8.

[166] ŠÁMAL, 2012, op. cit., s. 664.

[167] ŠÁMAL, 2012, op. cit., s. 1011.

Problémem podmíněného trestu odnětí svobody je jeho určitá ambivalentnost. Na jedné straně je ukládán jako nejmírnější alternativní trest, na straně druhé s sebou nese nejpřísnější možnou sankci - nepodmíněný trest odnětí svobody. Není proto vhodné jej ukládat pachateli, u něhož existuje nebezpečí, že trest nevykoná řádně. Potenciální užitek plynoucí z ponechání pachatele na svobodě tak nevznikne a kromě zmařené příležitosti dojde i k navýšení nákladů, neboť soud v dané věci musí znovu rozhodnout, pachatel bude uvězněn a náklady vynaložené na chod systému alternativních trestů přijdou vniveč. U těchto pachatelů by bylo vhodnější zvolit jiný alternativní trest. Pro prvopachatele je podmíněný trest odnětí svobody vhodnou výstrahou, avšak pro recidivisty jde často jen o oddálení výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody.

Jistou možnost k překonání této tvrdosti představuje oprávnění soudu v odůvodněných případech stanovit nad odsouzeným dohled, pokud již nebyl stanoven v odsuzujícím rozsudku, přiměřeně prodloužit zkušební dobu či stanovit dosud neuložená přiměřená omezení a přiměřené povinnosti.[168]

S ohledem na fatální sekundární sankci musí soudy obzvláště pečlivě zvažovat, komu podmíněný trest odnětí svobody uloží, příp. zda porušení pravidel výkonu podmíněného trestu odnětí svobody představuje natolik závažný prohřešek, že musí nastoupit trest nepodmíněný.

5.2 Obecně prospěšné práce

Trest obecně prospěšných prací spočívá v povinnosti provést v soudem stanoveném rozsahu obecně prospěšnou práci. Tuto práci je pachatel povinen provést osobně, bezplatně a ve svém volném čase.[169] Jde o legální výjimku ze zákazu nucených prací ve smyslu čl. 4 odst. 3 písm. a) evropské Úmluvy o ochraně lidských práv a základních

---

[168] Srov. § 83 odst. 1 písm. a) až c) trestního zákoníku.

[169] Srov. § 62 trestního zákoníku.

svobod[170] a čl. 9 odst. 2 písm. a) Listiny základních práv a svobod.[171]

Tento trest lze uložit pachateli, který spáchal jakýkoliv nedbalostní trestný čin či úmyslný trestný čin, jehož horní hranice sazby trestu odnětí svobody nepřesahuje pět let (dále též jen „přečin“),[172] a to v rozmezí od 50 do 300 hodin. Spolu s trestem obecně prospěšných prací je možno stejně jako u podmíněného trestu odnětí svobody odsouzenému uložit i přiměřená omezení a přiměřené povinnosti.

Po úspěšném vykonání tohoto trestu nastává fikce neodsouzení. Pokud však odsouzený v průběhu výkonu trestu nevede řádný život, vyhýbá se stanovené práci či neplní ostatní podmínky uloženého trestu, může soud trest obecně prospěšných prací přeměnit v trest domácího vězení, peněžitý trest či v trest odnětí svobody.

Kromě zohlednění obecných zásad při ukládání trestů má soud v tomto případě navíc zvláštní povinnost přihlédnout ke stanovisku pachatele, k jeho zdravotnímu stavu a k možnosti uložení tohoto trestu. Pachatel má díky institutu stanoviska možnost vyjádřit se k navrženému trestu a jeho podmínkám týkajícím se výměry trestu či subjektu, v jehož prospěch mají být práce vykonávány.[173]

Přestože je z požadavku na přihlédnutí ke stanovisku pachatele patrná jistá snaha zákonodárce o zabezpečení efektivního výkonu a dosažení účelu tohoto trestu, nevyžaduje český trestní zákoník, na rozdíl od mnohých zahraničních úprav, výslovný

---

[170] Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění Protokolů č. 3, 5 a 8. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 16. 3. 2015]. Dostupné z: https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzhezf6mrqhewte

[171] Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 16. 3. 2015]. Dostupné z: https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzhezv6mrnge (dále též jen „LZPS“)

[172] Srov. § 62 odst. 1 ve spojení s § 14 odst. 2 trestního zákoníku.

[173] Viz ŠÁMAL, 2012, op. cit., s. 854.

souhlas pachatele s uložením tohoto trestu.[174] Jako jediná pojistka efektivity tak zbývá pouze stanovisko pachatele.[175] Každopádně trest obecně prospěšných prací představuje ve spojení s eventuálními přiměřenými omezeními a povinnostmi široce modifikovatelnou sankci s možností hluboké individualizace.

Trest obecně prospěšných prací má tři podstatné aspekty: represivní, reparativní a resocializační.[176] Přestože zásah do volného času odsouzeného představuje citelný represivní prvek, v zákonné úpravě trestu obecně prospěšných prací zřetelně převažují utilitaristická kritéria pro využívání tohoto trestu. Rozhodujícím argumentem pro jeho ukládání je totiž výchova pachatele a částečně i společenská restituce, což jsou požadavky plynoucí z utilitarismu. Promítání závažnosti spáchaného trestného činu do konkrétní délky trestu a zohlednění stanoviska pachatele slouží k tomu, aby pachatel tento trest přijal jako adekvátní, a tedy aby jej řádně vykonal. A řádným výkonem je maximalizován užitek plynoucí z uloženého trestu.

5.3 Peněžitý trest

Peněžitý trest je základní majetková trestní sankce. Jeho užití však není limitováno jen majetkovou trestnou činností, takže je možné jej uložit v širokém okruhu případů.[177] Peněžitý trest je postaven na bázi denních pokut, kdy soud určuje jednak denní sazbu této pokuty, jednak jejich počet. V rámci soudní individualizaci peněžitého trestu musí soud při aplikaci obecných zásad pro ukládání trestů obzvlášť důsledně zjišťovat osobní a majetkové poměry pachatele. Tyto poměry jsou určující pro stanovení výše denní sazby peněžitého trestu. Počet denních sazeb soud určí s přihlédnutím k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu.

---

[174] Např. ve Francii či Anglii, viz ČERNÍKOVÁ, 2008, op. cit., s. 200-201.

[175] Srov. KRATOCHVÍL, 2009, op. cit., s. 500.

[176] SUCHÝ, Oldřich; VÁLKOVÁ, Helena. Obecně prospěšné práce jako alternativa trestu odnětí svobody v mezinárodním srovnání. *Právní rozhledy.* 1996, č. 4, s. 151.

[177] Srov. § 67 odst. 2 písm. b) trestního zákoníku.

Správné zjištění a zhodnocení osobních a majetkových poměrů pachatele je rozhodující pro uložení adekvátně citelného trestu. Příliš nízký trest by neměl náležitý výchovný a represivní účinek, naopak příliš vysoký trest by mohl mít pro pachatele či jemu blízké osoby likvidační účinek, čímž by působil kontraproduktivně a v rozporu se zásadou personality trestní sankce.

Určité zmírnění tohoto trestu a projev zásady humanismu představuje možnost soudu stanovit, že peněžitý trest bude zaplacen v přiměřených měsíčních splátkách. Jde tedy o další způsob, jakým lze tento trest individualizovat a dosáhnout jeho uložením co nejvyššího užitku.

V případě nevykonání peněžitého trestu ve stanovené lhůtě jej soud může přeměnit v trest domácího vězení či v trest obecně prospěšných prací. Pokud pachatel řádně nevykonává ani přeměněný trest, soud jej dále přemění v trest odnětí svobody, který jako náhradní trest stanoví již v odsuzujícím rozsudku. Jde tedy o dvoustupňový systém sekundárních sankcí, dle nějž soud uloží nejprve trest nejméně přísný a nejpřísnější trest odnětí svobody je veden až jako krajní možnost.

Pokud byl peněžitý trest uložen za nedbalostní trestný čin, nastupuje fikce neodsouzení, jakmile je trest vykonán. V případě úmyslného trestného činu se postupuje podle obecných ustanovení trestního zákoníku pro zahlazení odsouzení.[178]

Jak již bylo naznačeno, při ukládání peněžitého trestu musí soud obzvlášť důsledně vyvážit požadavky na represi vůči pachateli a na jeho výchovu. V případě příliš přísného peněžitého trestu mohou náklady tohoto trestu převážit nad jeho užitkem, což by takovýto trest učinilo z utilitaristického pohledu neospravedlnitelným. Peněžitý trest navíc negativně zasahuje nejen odsouzeného, ale nepřímo i osoby, vůči nimž má vyživovací

---

[178] Srov. § 105 a násl. trestního zákoníku.

povinnost, či třeba poškozeného, který má vůči pachateli nárok na náhradu škody. Tyto zásahy, kterými peněžitý trest částečně narušuje zásadu personality trestní sankce, je v zájmu maximalizace užitku třeba co nejvíce omezit.

Dále je třeba se vyvarovat zaměňování zábranné funkce tohoto trestu za funkci retributivní. Smyslem peněžitého trestu totiž není potrestat pachatele tak, aby byly jeho finanční prostředky minimalizovány až na existenční minimum. Spíše jde o odčerpání peněžních prostředků potřebných k dalšímu páchání trestné činnosti (v případě trestných činů podle § 189 odst. 1, § 283 odst. 1, § 284 apod.).[179] Příliš tvrdá majetková sankce může vést k neúspěchu resocializace a deziluzi pachatele a z toho plynoucí další trestné činnosti.

5.4 Trest domácího vězení

Trest domácího vězení se do českého trestního práva dostal v roce 2010 v souvislosti s účinností trestního zákoníku. Zákonodárce byl při zavádění tohoto trestu veden nejen ekonomickými hledisky, ale též i požadavkem na zachování pozitivně působících rodinných a pracovních vazeb pachatele.[180] Dalším významným důvodem ve prospěch implementace nového alternativního trestu byla přeplněnost českých věznic, kdy některé byly před rokem 2010 naplněny až do 130% jejich kapacity.[181]

Co se týče postihu odsouzeného na jeho osobní svobodě, představuje trest domácího vězení jakýsi mezistupeň mezi ostatními alternativními tresty a nepodmíněným trestem odnětí svobody. Jak je uvedeno v důvodové zprávě k návrhu trestního zákoníku, trest domácího vězení by měl být ukládán osobám, které je třeba s přihlédnutím k povaze a závažnosti trestného činu, osobě pachatele i možnostem jeho resocializace sice

---

[179] Srov. ŠÁMAL, 2012, op. cit., s. 887.

[180] ŠÁMAL, Pavel. K úpravě trestních sankcí ve vládním návrhu rekodifikace trestního zákoníku. *Trestněprávní revue*. 2005, č. 5, s. 119.

[181] KUČEROVÁ, Dita. Trest domácího vězení v novém trestním zákoníku. In: KOTÁSEK, Josef a kol. *COFOLA 2010: the Conference Proceedings*. Brno: Masarykova Univerzita, 2010, s. 1145.

bezprostředně postihnout omezením osobní svobody, ale vzhledem k jejich osobním vlastnostem a rodinným poměrům postačuje podstatně menší intenzita zásahu vůči nim.[182] Trest domácího vězení je tak vhodný především u těch pachatelů, kteří disponují dostatečně kvalitními sociálními vazbami (rodina, zaměstnání), jež významným způsobem předurčují naplnění účelu tohoto trestu.

Trest domácího vězení zaujímá ve výčtu trestních sankcí obsaženém v § 52 trestního zákoníku již druhé místo. Dle zákonodárce se tak jedná o nejpřísnější alternativní trest a o druhý nejpřísnější trest vůbec. Toto je podtrženo skutečností, že v případě úspěšného výkonu tohoto trestu nenastává fikce neodsouzení a to ani v případě odsouzení za nedbalostní trestný čin.[183]

Podstatou tohoto trestu je povinnost pachatele se po dobu trvání trestu domácího vězení zdržovat v určeném obydlí nebo jeho části v soudem stanoveném časovém období, nebrání-li mu v tom nějaký důležitý důvod.[184] Soud toto časové období stanoví zvlášť pro pracovní dny a zvlášť pro dny pracovního klidu a pracovního volna a to jednak s ohledem na pracovní dobu pachatele, na jeho povinnosti vůči nezletilým dětem a na nutné osobní a rodinné záležitosti, jednak s ohledem na charakter a povahu spáchaného trestného činu. Účelu trestu bude lépe dosaženo, pokud soud časové období nastaví tak, aby pachateli byl znemožněn styk se spolupachateli, návštěvy nočních kulturních akcí apod.

Časové období, v němž má pachatel povinnost zdržovat se v určeném obydlí, tak vedle celkové doby trvání trestu domácího vězení představuje další způsob, jakým lze konkrétní

---

[182] Převzato z Důvodová zpráva k návrhu trestního zákoníku. Sněmovní tisk 744/0, část č.1/6: *Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna*, 2004. [online]. [cit. 18.3.2015]. Dostupné z: http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=4&CT=744&CT1=0, s. 222.

[183] Spolu s trestem domácího vězení nenastává fikce neodsouzení ještě po výkonu peněžitého trestu uloženého za úmyslný trestný čin. Viz ŠČERBA, 2011, op. cit., s. 310-311.

[184] Pro legální definici obydlí srov. § 133 trestního zákoníku a § 334a odst. 3 trestního řádu.

Ust. § 60 odst. 3 trestního zákoníku mezi důležité důvody uvádí mimo jiné výkon zaměstnání nebo povolání nebo poskytnutí zdravotních služeb u poskytovatele zdravotních služeb v důsledku onemocnění nebo úrazu. Jde však o demonstrativní výčet, takže důležitým důvodem může být i akutní rodinná situace, zajištění péče o nezletilé děti apod.

trest individualizovat. Česká právní úprava dává soudu širokou možnost modifikace konkrétního trestu, kdy je např. možno pachateli uložit, aby se zdržoval v určeném obydlí nebo jeho části jen ve dnech pracovního klidu a pracovního volna (tzv. *víkendové vězení*), anebo i jiných několika dnech v týdnu.[185] Citlivým určením tohoto období tak lze dosáhnout efektivního spolupůsobení represivní složky tohoto trestu ve formě omezení osobní svobody a individuálně preventivní složky ve formě zachování pozitivních vztahů pachatele s jeho okolím.

5.4.1 Podmínky pro uložení trestu domácího vězení

Trest domácího vězení lze uložit za přečin, což umožňuje uplatňovat tuto trestní sankci v poměrně širokém okruhu případů. Jako samostatný trest jej lze uložit tehdy, pokud soud dojde k tomu závěru, že vzhledem k povaze a závažnosti činu a osobě a poměrům pachatele není uložení jiného trestu třeba.[186] Vedle trestu domácího vězení nelze uložit trest obecně prospěšných prací a trest odnětí svobody v jakékoliv jeho variantě.

Další podmínkou je písemný slib pachatele, že se ve stanovené době bude zdržovat v obydlí na určené adrese a při výkon kontroly poskytne veškerou potřebnou součinnost.[187] Jde o podmínku *sine qua non*, což činí z trestu domácího vězení jediný druh trestu, který není možné uložit pachateli proti jeho vůli.[188] Podobně jako pachatelovo stanovisko k případnému uložení trestu obecně prospěšných prací má tento souhlas posílit resocializační účinek ukládaného trestu a jeho efektivitu, neboť v případě pachatelovy akceptace uloženého trestu existuje větší naděje, že trest bude zdárně vykonán, a tedy že bude dosaženo jeho účelu.[189]

---

[185] Srov. ŠÁMAL, 2012, op. cit., s. 821.

[186] Srov. § 60 odst. 2 trestního zákoníku.

[187] Srov. § 60 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku.

[188] Viz ŠČERBA, 2011, op. cit., s. 312.

[189] Viz TOBIÁŠOVÁ, Lýdia. Domáce väzenie – nový trest v rekodifikovanom Trestnom zákone. *Justičná revue*. 2006, č. 10, s. 1383.

Druhým významným projevem písemného slibu pachatele je souhlas pachatele s prováděním kontroly trestu domácího vězení. Tento trest je totiž vykonáván v obydlí, k němuž pachateli bude svědčit právo domovní svobody ve smyslu čl. 12 LZPS. Součinnost odsouzeného bude mimo jiné spočívat v tom, že umožní vstup do svého obydlí, ať už z důvodu kontrolní návštěvy nebo z důvodu instalaci či údržbě technického zařízení pro elektronický monitoring.[190]

Pokud pachatel maří uložený trest domácího vězení, může soud rozhodnout o jeho přeměně na trest odnětí svobody. Na rozdíl od úpravy podmíněného trestu odnětí svobody či trestu obecně prospěšných prací však soud nemá možnost ponechat trest domácího vězení v platnosti. Nesystematické vynechání tohoto smysluplného mechanismu odstraňujícího případnou přílišnou tvrdost přeměny nemá žádné logické vysvětlení.[191] Přičemž v případě, kdy odsouzený zavdal příčinu k výkonu trestu odnětí svobody, si lze i u trestu domácího vězení představit jak ponechání tohoto trestu v platnosti, tak jeho prodloužení či zpřísnění vedlejších podmínek.

5.4.2 Problémy současné právní úpravy a praxe při ukládání trestu domácího vězení

Nejpalčivějším problémem současné praxe je velmi nízký počet ukládaných trestů domácího vězení. Tento stav je zapříčiněn nefungováním elektronického kontrolního systému.[192] Pro některé soudy jde o tak zásadní nedostatek, že se pro něj obávají tento trest uložit, a proto jimi není vůbec ukládán.[193]

---

[190] Srov. ŠČERBA, 2011, op. cit., s. 312.

[191] Srov. ŠČERBA, 2011, op. cit., s. 312.

[192] V roce 2013 bylo soudy v České republice uloženo celkem 193 trestů domácího vězení, viz Přehled o uložených trestech/trestních opatření - hlavní sankce (2013). In: *infoData* [online informační systém]. Ministerstvo spravedlnosti [cit. 13. 3. 2015]. Dostupné z: http://cslav.justice.cz/InfoData/servlet/FileServlet?tabulka=ccav_dokument_sestavy&sloupec=obsah_dokumentu_pdf&where=id_dokumentu=722686&typSloupce=pdf&fileName=null

[193] Převzato od ŠÁMAL, 2014, op. cit., s. 199.

Odborná veřejnost se shoduje, že dosavadní způsob namátkové kontroly prováděný prostřednictvím pracovníků Probační a mediační služby není příliš efektivní.[194] Jde navíc o způsob neudržitelný, pokud má být trest domácího vězení skutečně plnohodnotnou alternativou k trestu odnětí svobody.[195] Elektronická kontrola je tak předpokladem pro to, aby trest domácího vězení nabyl u soudů potřebné důvěry. Bez toho nelze naplno využít potenciál tohoto alternativního trestu.

Kontrola a následné propojování trestu domácího vězení s elektronickým monitoringem mělo být dle předpokladů vzniklých před rokem 2010 realizováno ve třech fázích. V prvotní fázi měla výkon trestu zajišťovat Probační a mediační služba formou namátkových kontrol. Druhá fáze měla přinést externího poskytovatele, který by zajistil monitorovací systém. A ve třetí mělo dojít k úplnému propojení aplikace trestu domácího vězení a elektronického monitorovacího systému s novými legislativními úpravami a komplexní implementaci do praxe české justice.[196] Nejnovější události v roce 2015 naznačují, že by po několika letech peripetií mohl být konečně znám externí poskytovatel elektronického monitoringu.[197]

Výhoda trestu domácího vězení spočívající v ponechání pachatele v jeho rodinném zázemí v sobě může skrývat i na první pohled nezřetelné problematické aspekty. Tento trest totiž nepředstavuje zásah pouze do práv odsouzeného, ale zvláště v souvislosti s kontrolou výkonu trestu pracovníky Probační a mediační služby dochází k zásahům i

---

[194] ŠČERBA, Filip. Trest domácího vězení po novele č. 330/2011 Sb. *Trestněprávní revue.* 2012, č. 1, s. 1.

[195] ŠČERBA, 2012, op. cit., s. 1.

[196] KUČEROVÁ, 2010, op. cit., s. 1148.

[197] V lednu totiž Probační a mediační služba vypsala veřejnou zakázku na dodávku a zajištění provozu zařízení sloužícího k elektronickému monitoringu osob. Viz Veřejnou zakázku č. 405121. In: *Věstník veřejných zakázek* [online informační systém]. Ministerstvo pro místní rozvoj [cit. 13. 3. 2015]. Dostupné z: http://www.vestnikverejnychzakazek.cz/cs/Form/Display/555162.

Zda se díky této zakázce podaří poskytovatele nalézt, však ještě není jisté. Poslední veřejnou zakázku totiž ministryně spravedlnosti Helena Válková v polovině roku 2014 zrušila kvůli pochybnostem ohledně její transparentnosti (viz Válková zastavila tendr na náramky pro vězně, je ve sporu s náměstkem. *ČT24* [online]. Česká televize, publikováno 16. 6. 2014 [cit. 18. 3. 2015]. Dostupné z: http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/276985-valkova-zastavila-tendr-na-naramky-pro-vezne-je-ve-sporu-s-namestkem/).

do práv osob sdílejících s odsouzeným obydlí, v němž je trest vykonáván. Jde především o právo na zachování lidské důstojnosti a právo na ochranu soukromého a rodinného života dle čl. 10 LZPS a právo na nedotknutelnost obydlí dle čl. 12 LZPS.

Zásadu personality trestní sankce však nelze absolutizovat. Každý trest v sobě totiž nese alespoň částečný zásah do sféry osob blízkých pachateli. Nepodmíněný trest odnětí svobody pro manžela a otce dítěte tak zcela jistě zasáhne do práv jeho dítěte, v jehož nejlepším zájmu jistě není, aby mělo otce ve vězení, i do práva matky na její důstojnost, neboť nepodmíněné odsouzení jednoho manžela s sebou pro toho druhého nese jistou sociální stigmatizaci. Zákonodárce a následně pak soudce se těchto zásahů nemohou zcela vystříhat, jejich povinností však je tyto zásahy minimalizovat.

Dalším problémem trestu domácího vězení jsou pro některé pachatele nesplnitelné požadavky na obydlí, v němž může být trest vykonáván. Toto obydlí musí výkon trestu domácího vězení umožňovat, tedy musí být vybaveno alespoň základními spotřebiči, musí být ve způsobilém technickém stavu, nesmí být obýváno nadměrným počtem osob apod.[198] Jde tedy o požadavky, které nesplňují různé ubytovny a chaty, v nichž bydlí mnozí pachatelé drobné kriminality, na něž by tento trest měl cílit.

Někteří autoři v této souvislosti upozorňují na nebezpečí „trestního práva rozštěpeného do dvou tříd“, protože tento trest představuje alternativu jen pro sociálně integrované pachatele. Např. lidé bez domova tak možností této sankce využívat nemohou.[199] Stejně tak ale není možné osobě nemajetné uložit peněžitý trest, či osobě handicapované trest obecně prospěšných prací. Z toho plyne, že jediný univerzálně použitelný alternativní trest pro jakéhokoliv pachatele je pouze podmíněný trest odnětí svobody. Tato skutečnost však z ostatních alternativních sankcí nečiní o nic méně užitečné nástroje restorativně laděné trestní politiky.

---

[198] Srov. ŠČERBA, 2011, op. cit., s. 326.

[199] Srov. KRAHL, Matthias. Elektronicky hlídané domácí vězení. *Právní rozhledy.* 1998, č. 5, s. 229.

Je však pravdou, že trest domácího vězení není možno aplikovat nejen kvůli špatné sociální situaci pachatele, ale jeho uložení nepřipadá v úvahu ani u pachatelů, kteří jsou násilnické povahy, oddávají se nadměrnému požívání alkoholu nebo jsou závislí na drogách. Tyto pachatele je třeba resocializovat za pomoci zvláštní penitenciární péče, kterou při výkonu trestu domácího vězení obstarat nelze, neboť kontakt mezi pachatelem a pracovníky Probační a mediační služby je v tomto případě omezen zejména na kontrolní návštěvy.[200] Potrestání pachatele trestem domácího vězení vylučuje též i charakter spáchaného trestného činu, jde např. o domácí násilí či kyberkriminalitu.

Trest domácího vězení je naopak vhodnou sankcí pro pachatele s určitými zdravotními zvláštnostmi, jakými jsou třeba těhotné ženy, tělesně nebo duševně handicapovaní, osoby s nemocí AIDS či starší pachatelé.[201]

5.5 Návrhy de lege ferenda

V rámci této podkapitoly budou představeny vybrané legislativní a praktické změny, které reagují na výše uvedené nedostatky úpravy alternativních trestů v trestním zákoníku. Záměrně je kladen důraz na systematická řešení a na změnu ideologickou, neboť prezentace dílčích možných zlepšení by překračovala možnosti této práce.

5.5.1 Přehlednější diferenciace alternativních trestů

Primárním cílem alternativních trestů upravených v trestním zákoníku je nahradit nepodmíněný trest odnětí svobody, a umožnit tak efektivnější a niternější diferenciaci ukládaných trestů. K tomu je třeba, aby systém alternativních trestů byl schopen adekvátně reagovat na co nejvyšší počet trestných činů různé závažnosti (*vertikální diferenciace*) a současně aby měl soud v konkrétním případě dostatečně pestrý výběr z různých druhů trestu (*horizontální diferenciace*).[202]

---

[200] Srov. KRAHL, 1998, op. cit., s. 233.

[201] Srov. KRAHL, 1998, op. cit., s. 233.

[202] Srov. ŠČERBA, 2013, op. cit., s. 140.

Nejasná vertikální diferenciace českého systému alternativních trestů však způsobuje, že valná většina alternativních trestů postihuje typově zhruba stejně závažné trestné činy.[203] V praxi tak jsou mnohé alternativní tresty často použity jako náhrada jiných trestů nespojených s odnětím svobody (např. trest obecně prospěšných prací jako alternativa k podmíněnému trestu odnětí svobody).[204]

Seřadit alternativní tresty dle jejich závažnosti je však nelehký úkol. Je to dáno jednak subjektivním vnímáním konkrétního trestu konkrétním pachatelem, jednak nekoncepčně nastavenými sekundárními sankcemi jednotlivých alternativních trestů. Toto lze ilustrovat na případu podmíněného trestu odnětí svobody a trestu obecně prospěšných prací. Pro prvopachatele, který nezneužívá alkohol či jiné návykové látky a jehož trestný čin představuje v jeho životě ojedinělý exces, bude nejmírnější sankcí podmíněný trest odnětí svobody. Díky jeho dostatečné sociální integraci nebude mít v průběhu zkušební doby problém vést řádný život a vyhovět případným dalším podmínkám trestu, neboť takový život doposud vedl. Po úspěšném výkonu podmíněného trestu odnětí svobody se navíc na tohoto pachatele bude hledět, jako by nebyl odsouzen, takže odsouzením nebude v budoucnu stigmatizován. Obecně prospěšné práce by pro tohoto prvopachatele představovaly podstatně významnější zásah do jeho života, protože ho tento trest nutí k aktivní činnosti v jeho volném čase. Tuto činnost navíc provádí s vědomím, že lidé, s nimiž spolupracuje a které při práci potkává, ví, že jde o osobu vykonávající svůj trest. A to pro něj bude velmi nepříjemné.

Dlouhodobě nezaměstnaný recidivista však může tyto dva tresty vnímat zcela odlišně. Pokud trestnou činnost páchá pravidelně, bude velmi pravděpodobné, že bude mít problém vyhovět podmínkám stanoveným pro řádný výkon podmíněného trestu odnětí svobody, a že tak může na základě sekundární sankce skončit ve vězení. Trest obecně

---

[203] Jak trest domácího vězení, tak trest obecně prospěšných prací může soud uložit, odsuzuje-li pachatele za přečin. Podmíněný trest odnětí svobody lze uložit v případě odkladu výkonu trestu odnětí svobody nepřevyšujícího tři léta.

[204] K tomu srov. ŠČERBA, 2013, op. cit., s. 140.

prospěšných prací též vyžaduje sebekázeň a odpovědnost, avšak zároveň pachateli stanovuje určitý režim, který mu může pomoci obnovit pracovní návyky a smysl pro povinnost a celkově mu poskytnout řád. V případě neúspěšného výkonu nehrozí pachateli pouze nejpřísnější druh trestu v podobě nepodmíněného trestu odnětí svobody, ale soud má ještě možnost přeměnit trest obecně prospěšných prací v trest domácího vězení či v peněžitý trest. Je tedy dost možné, že po této úvaze by tento recidivista uvítal spíše trest obecně prospěšných prací.

Český systém alternativních trestů, který podstatnou většinu z nich spojuje převedším s kategorií přečinů, je nepřehledný a nedostatečně propracovaný, neboť soudům nedává zřetelný návod, jaké alternativní tresty mají v jakých případech aplikovat.[205] Potenciál k vytvoření promyšleného a vnitřně strukturovaného systému, který vznikl s rozhodnutím nahradit trestní zákon z roku 1961 novým kodexem, tak zůstal nevyužit.

Diferenciace trestů však lze dosáhnout i prostřednictvím současné úpravy. Žádá si to však důkladnou práci soudů se stávajícím zněním trestního zákoníku. Dokud v tomto směru nedojde k jeho novelizaci, měly by soudy ukládat maximálně možně individualizované tresty prostřednictvím vhodné kombinace jednotlivých druhů trestů a přiměřených omezení a přiměřených povinností. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že výčet přiměřených omezení a přiměřených povinností obsažený v § 48 odst. 4 trestního zákoníku je výčtem demonstrativním. Soudům tedy poskytuje pouze jakousi inspiraci, kdy zůstává na nich, aby rozhodly o obsahu konkrétního omezení či povinnosti uložené danému pachateli tak, aby bylo dosaženo účelu trestu. Neochota tímto způsobem individualizovat ukládaný trest by zcela jistě neměla vést k ukládání nepodmíněných trestů odnětí svobody.

Soudy by krátkodobé nepodmíněné tresty odnětí svobody měly ukládat pouze výjimečně, a to zejména osobám, u nichž snaha o nápravu za pomocí jiných alternativ selhala. Při

---

[205] Viz ŠČERBA, 2008, op. cit., s. 37.

ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody za trestné činy, u nichž horní hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšuje pět let, se navíc soudy musí v odůvodnění rozsudku náležitě vypořádat s § 55 odst. 2 trestního zákoníku, dle nějž lze za tyto trestné činy ukládat nepodmíněný trest odnětí svobody pouze za podmínky, že by uložení jiného (alternativního) trestu zjevně nepůsobilo k tomu, aby došlo k resocializaci pachatele.[206]

5.5.2 Komplexnější náhled na trestání prostřednictvím alternativních trestů

Je třeba mít stále na paměti, že alternativní tresty vycházejí z myšlenky restorativní justice a že podstatou alternativních trestů tak není trest sám o sobě, ale že jsou jejich prostřednictvím sledovány další cíle. Jako základní cíle lze uvést prevenci a nápravu. Proto je třeba vnímat trestání prostřednictvím alternativních trestů komplexněji.

Pokud existuje požadavek, aby trestná činnost nebyla páchána a aby již odsouzení pachatelé svou trestnou činnost neopakovali, je zapotřebí nejen trestat ale i pomáhat. Jistá forma pomoci je vlastní všem alternativním trestům obsaženým v trestním zákoníku, avšak nejde o pomoc dostatečnou.[207]

Slavný výrok římského císaře a filosofa **Marca Aurelia (121 – 180)** zní: „*Chudoba je matkou zločinu.*“ Platnost jeho myšlenky nebyla zpochybněna ani mnoha staletími, která od jejího vyslovení uplynula. Touto chudobou jako základním kriminogenním faktorem je třeba rozumět nejen chudobu ekonomickou, ale též i sociální či vědomostní. Pokud odhlédneme od psychicky narušených jedinců, lze konstatovat, že jen velmi málo lidí páchá trestnou činnost pro zábavu. Ostatní tak činí, protože nemají peníze, sociální zázemí, zaměstnání či jiný pevný bod v jejich životě. Pachatele je tak v průběhu výkonu trestu třeba vzdělávat, rekvalifikovat a reintegrovat do společnosti. Toho lze dosáhnout

---

[206] Nutnost odůvodnit uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody ve smyslu § 55 odst. 2 trestního zákoníku zdůrazňuje i Nejvyšší soud při hodnocení praxe soudů v oblasti ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody, k tomu viz ŠÁMAL, 2014, op. cit., s. 200.

[207] Tato pomoc je realizována především činností Probační a mediační služby.

ukládáním individualizovaných přiměřených omezení a přiměřených povinností, ale též i podporou pachatele po vykonání trestu. [208]

Tato intenzivnější podpora pachatele ze strany Probační a mediační služby může mít rozličnou formu. Lze si například představit pozitivní motivaci pachatele vykonávajícího trest obecně prospěšných prací spočívající v možnosti setrvat u daného zaměstnavatele, pokud je jeho zřizovatel napojen na veřejný rozpočet a pokud se pachatel odváděl dobrou práci. Tato možnost povede k tomu, že pachatel bude uložený trest vykonávat svědomitěji a že po jeho úspěšném výkonu bude mít zaměstnání, tedy že u něj odpadne jeden z nejvýznamnějších kriminogenních faktorů.

Pachatel vykonávající trest domácího vězení má poměrně dost času, během něhož je omezen na svobodě pohybu, avšak zároveň v této době často nemá stanovené žádné konkrétní povinnosti. Tento čas by tedy mohl být investován tak, aby se ještě více snížila pravděpodobnost recidivy. Lze toho dosáhnout třeba domácími rekvalifikačními kurzy. Tyto kurzy mohou vést lektoři ve spolupráci s úředníky Probační a mediační služby, někteří pachatelé budou schopni se vzdělávat individuálně. Píli těchto samouků by bylo možné na základě testování odměňovat zkracováním či rozvolňováním trestu (např. „udělit“ pachateli volný víkend) či finančními pobídkami.

Veškerá tato podpora by měla nejprve vést k úspěšnému výkonu alternativních trestů a následně ke snadnější resocializaci a lepšímu uplatnění pachatelů na trhu práce. Je jasné, že tyto změny si žádají personální rozšíření řad úředníků Probační a mediační služby, avšak pokud chceme intenzivněji využívat alternativních trestů ke snížení počtu osob vykonávajících nepodmíněný trest odnětí svobody, jde o nevyhnutelné náklady.

---

[208] Dle § 48 odst. 4 trestního zákoníku může být pachateli jako přiměřená povinnost nařízeno podrobit se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace, vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy či léčení závislosti na návykových látkách.

Možností, jak alternativní tresty vylepšit a učinit je efektivnější, lze namyslet nespočet. Rozhodující je politická vůle. Hybatelem legislativních změn je často změna veřejného mínění. Současnou punitivně laděnou společnost je tak třeba přesvědčit o kladech myšlenky restorativní justice a z ní plynoucích alternativních trestů. Kromě změny legislativy by se měl změnit i pohled na osoby na okraji společnosti, mezi něž patří i osoby se záznamem v rejstříku trestů.

Závěr

Tato práce si kladla za cíl popsat filosofické základy alternativního trestání, kriticky analyzovat systém alternativních trestů v trestním zákoníku z roku 2009 a zhodnotit jeho přínosy. Tyto poznatky posloužily k nalezení odpovědi na otázku, zda odráží současný český systém trestání opírající se primárně o trest odnětí svobody pokrok či zpátečnictví naší trestní justice. Pro bližší přiblížení analyzované problematiky byly alternativní tresty představeny v kontextu limitů trestního práva a současné krize vězeňství, na kterou reaguje nové pojetí trestní spravedlnosti – restorativní justice. Toto pojetí není vlastní ještě významné části veřejnosti, jež se stále upíná k represivnímu zacházení s pachateli navzdory tomu, že tento přístup nepřináší žádoucí výsledky na poli individuální ani generální prevence a není to v souladu s naší současnou úrovní kriminologického poznání.

Ukazuje se, že česká trestní justice dokáže úspěšně izolovat a potrestat pachatele, u plnění své resocializační a reintegrační funkce jí však již značně dochází dech. Přitom český zákonodárce už dlouho ví, že trestní justice by těmto svým funkcím měla dostát především prostřednictvím promítáním principů restorativní justice v čele s alternativními tresty. Řešení vleklých a v této práci identifikovaných problému totiž leží v diferenciovaném přístupu k jedinci, v prohloubení individualizace ukládaných trestních sankcí a v širším a komplexnějším pohledu na trestání.

Současná právní úprava alternativních trestů v trestním zákoníku však trpí mnohými vadami, jimž smutně vévodí absence jejich hierarchizace. Jako zásadní chyba se dále jeví mnoho let trvající nefunkčnost elektronické kontroly výkonu trestu domácího vězení, tedy jediného efektivního a udržitelného způsoby kontroly. Tento nedostatek mrzačí jinak velmi moderní alternativu ke krátkodobým trestům odnětí svobody a může i oslabovat důvěru soudů a státních zástupců v celý systém alternativního trestání.

Závěrem lze dodat, že v našich věznicích lze nepochybně nalézt mnoho skutečně velmi špatných a zlých lidí, u nichž požadavek na ochranu společnosti významně převažuje nad

možnostmi jejich nápravy, takže izolace je u nich jedinou možností. Avšak většinu vězeňské populace tvoří osoby sociálně pošramocené, nevzdělané, drogově závislé a duševně nemocné, jejichž špatná situace je úzce spojená s důvody, pro něž ve vězení skončili. Kriminalitu první skupiny vězňů pochopitelně nelze úspěšně řešit alternativními tresty, osobám v druhé skupině je však třeba nastavit druhou tvář a nejen je potrestat, ale především identifikovat příčiny jejich trestné činnosti a na ty cílit autoritativní resocializační opatření včetně alternativních sankcí.

Seznam použitých pramenů

A. Monografie, publikace, sborníky

1. **BECCARIA, Cesare**. *O zločinech a trestech.* Praha: [s.n.], 1893, 125 s.
2. **BENTHAM, Jeremy**. *A Fragment on Government and an Introduction to the Principles of Morals and Legislation.* Oxford: Basil Blackwell, 1948, 508 s.
3. **BENTHAM, Jeremy**. *The Rationale of Punishment.* Londýn: Heward Robert, 1830, 474 s.
4. **BOONIN, David**. *The Problem of Punishment.* Cambridge: Cambridge University Press, 2008, 299 s. ISBN 9780521709613.
5. **COHEN, Stanley**. *Visions of social control. Crime punishment and classification*. New York: Blackwell, 1985, 325 s. ISBN 9780745600215.
6. **ČERNÍKOVÁ, Vratislava; KRATOCHVÍL Vladimír; ŠÁMAL Pavel**. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0.
7. **EZORSKY, Gertrude**. The Ethics of Punishment. In: EZORSKY, Gertrude. *Philosophical Perspectives on Punishment*. New York: State University of New York Press, 1972, 377 s. ISBN: 0-87395-213-8.
8. **FOUCAULT, Michel**. *Dohlížet a trestat. Kniha o zrodu vězení*. Praha: OIKOYMENH, 2000, 430 s. ISBN 80-86019-96-9.
9. **GOLASH, Deride**. *The Case Against Punishment: Retribution, Crime Prevention, and the Law*. New York: NYU Press, 2005, 219 s. ISBN 978-0814731581.
10. **HART, Herbert Lionel Adolphus**. *Punishment and Responsibility: Essays in the Philosophy of Law*. Oxford: Oxford University Press, 2008, 315 s. ISBN: 978-0199534784.
11. **HARVÁNEK, Jaromír et al**. *Teorie práva*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, 341 s. ISBN 80-210-1791-0.

12. **HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich**. *Základy filosofie práva.* Praha: Akademia, 1992, 378 s.

13. **HOBBES, Thomas**. *Leviathan*. Praha: OIKOYMENH, 2009, 513 s. ISBN 978-80-7298-106-9.

14. **HONDERICH, Ted**. *Punishment: The Supposed Justifications Revisited.* London: Pluto Press, 2006, 264 s. ISBN 978-0745321318.

15. **JELÍNEK, Jiří et al**. *Trestní právo hmotné, obecná část, zvláštní část*. 2. vyd. Praha, Leges, 2010, 904 s. ISBN 978-80-87212-49-3.

16. **JELÍNEK, Jiří et al**. *Trestní právo hmotné.* 3. vyd. Praha: Leges, 2013, 968 s. ISBN 978-80-87576-64-9.

17. **KALVODOVÁ, Věra**. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí.* Brno: Masarykova univerzita, 2002, 271 s. ISBN 80-210-3025-9.

18. **KANT, Immanuel**. *Základy metafysiky mravů.* 2. vyd. Praha: Svoboda, 1990, 128 s. ISBN: 80-205-0152-5).

19. **KOLÁŘ, Petr; SVOBODA, Vladimír**. *Logika a etika. Úvod do metaetiky.* Praha: Filosofia, 276 s. ISBN 80-7007-100-1.

20. **KOPP, Peter et al**. *Penitenciárna psychológia.* Bratislava: Akadémia Policaného zboru SR, 2004, 103 s. ISBN 8080543267.

21. **KRATOCHVÍL, Vladimír et al**. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část.* Praha: C. H. Beck, 2009, 840 s. ISBN 978-80-7400-042-3.

22. **KRATOCHVÍL, Vladimír et al**. *Trestní právo hmotné, obecná část.* 3. přeprac. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, 571 s. ISBN 80-210-2985-4.

23. **KUČEROVÁ, Dita**. Trest domácího vězení v novém trestním zákoníku. In: KOTÁSEK, Josef a kol. *COFOLA 2010: the Conference Proceedings.* Brno: Masarykova Univerzita, 2010, 1888 s. ISBN 978-80-210-5151-5.

24. **KUCHTA, Josef et al.** *Základy kriminologie a trestní politiky.* Praha: C. H. Beck, 2005, 546 s. ISBN 80-7179-813-4.

25. **LATA, Jan**. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2007, 114 s. ISBN 978-80-86920-24-5.

26. **LEONE, Matthew C**. Net Widening. In: *Encyclopedia of Crime and Punishment.* Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc., 2002, 2104 s. ISBN 9780761922582.

27. **MAKARIUSOVÁ, Vlasta**. Alternativy trestu odnětí svobody. In ČERNÍKOVÁ, Vratislava et al. *Sociální ochrana.* 2. vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 1998, 194 s. ISBN 80-85981-91-1.

28. **MATRAVERS, Matt**. *Justice and Punishment: The Rationale of Coercion*. Oxford: Oxford University Press, 2000, 300 s. ISBN: 978-0-19-829573-0.

29. **McCLOSKEY, H.J.** A Non-Utilitarian Approach to Punishment. In: EZORSKY, Gertrude. *Philosophical Perspectives on Punishment*. New York: State University of New York Press, 1972, 377 s. ISBN: 0-87395-213-8.

30. **McTAGGART, John Ellis**. *Studies in the Hegelian Cosmology*. Cambridge: The University Press, 1891, s. 253. ISBN 1-55273-034-4.

31. **MENNINGER, Karl**. *The Crime of Punishment*. New York: Penguin Books, 1968, 404 s. ISBN 978-1434327963.

32. **MILL, John Stuart**. *Utilitarismus*. Praha: Vyšehrad, 2011, 184 s. ISBN 978-80-7429-140-1.

33. **NETÍK, Karel, NETÍKOVÁ, Daria**. *Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky*. Praha: Karolinum, 1994, 69 s. ISBN 80-7066-518-1.

34. **NOVOTNÝ, Oto et al**. *Trestní právo hmotné – I. Obecná část*. 6. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, 584 s. ISBN 978-80-7357-509-0.

35. **OJZERMAN, Teodor Iljič et al**. *Kantova filozofie a současnost.* Praha: Svoboda, 1981, 501 s.

36. **ROZUM, Jan; KOTULAN, Petr; VŮJTĚCH, Jan**. *Výzkum institutu narovnání: výzkum uskutečněný v rámci programu Účinky transformace trestního zákonodárství na stav kriminality a zvyšování efektivnosti justice ve vztahu k bezpečnosti občanů v horizontu roku 2000.* Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1999, 162 s. ISBN 80-86008-58-4.

37. **SLÁDEČEK, Josef**. Úvod. In: BECCARIA, Cesare. *O zločinech a trestech.* Praha: [s.n.], 1893, 125 s.

38. **SOBEK, Tomáš.** *Právní myšlení. Kritika moralismu.* Praha: Ústav státu a práva, 2011, 620 s. ISBN: 978-80-87439-03-6.

39. **SOTOLÁŘ, Alexander; PURÝ, František; ŠÁMAL, Pavel.** *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000, 468 s. ISBN 80- 7179-350-7.

40. **SOUSEDLÍK, Stanislav**. Úvod. In: MILL, John Stuart. *Utilitarismus.* Praha: Vyšehrad, 2011, 184 s. ISBN 978-80-7429-140-1.

41. **ŠÁMAL, Pavel et al.** *Trestní zákoník. Komentář*. 2. vyd., Praha: C.H.Beck, 2012, 3632 s. ISBN 978-80-7400-428-5.

42. **ŠČERBA, Filip**. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě.* Praha: Leges, 2011, 416 s. ISBN 978-80-87212-68-4.

43. **ŠČERBA, Filip**. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice.* Praha: Leges, 2012, 128 s. ISBN 978-80-87576-30-4.

44. **WEBBER, Max**. *Metodologie, sociologie a politika.* Praha: OIKOYMENH, 1998, 354 s. ISBN 80-86005-48-8.

45. **WILLIAMS, Vergil L**. *Dictionary of American penology*. Rev. and expanded ed. Westport: Greenwood Pub Group, 1996, 504 s. ISBN 978-0313266898.

46. **ZEHR, Howard**. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, 48 s. ISBN 80-902998-1-4.

47. **ZEMAN, Petr**. *Veřejnost a trestní politika.* Praha: Institut pro kriminologii asociální prevenci, 2011, 153 s. ISBN 978-80-7338-113-4.

48. **ZEZULOVÁ, Jana**. Alternativní tresty. In: KUCHTA, Josef et al. *Základy kriminologie a trestní politiky.* 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005, 664 s. ISBN 978-80-7400-429-2.

49. **ŽATECKÁ, Eva**. *Postavení a úkoly Probační a mediační služby.* Ostrava: Key Publishing, 2007, 136 s. ISBN 978-80-87071-55-7.

B. Odborné články

1. **DEPARLE, Jason**. The American Prison Nightmare. *The New York Review of Books*. 2007, vol. 54, no. 6, s. 2. ISSN 0028-7504.
2. **HERBERT, Morris**. Persons and Punishment. *The Monist.* 1968, vol. 52, no. 4, s. 476 – 478. ISSN 0026-9662.
3. **HURWITZ, Jeffrey N**. House Arrest: A Critical Analysis of an Intermediate-Level Penal Sanction. *University of Pennsylvania Law Review*, 1987, vol. 135, n. 3, p. 784-785. ISSN 0041-5650.
4. **KARABEC, Zdeněk**. K problematice trestání a trestů. *Sociologický časopis*. 2001. č. 1, s. 73-87. ISSN 0038-0288.
5. **KARABEC, Zdeněk**. Nové možnosti pro trestní justici. *Kriminalistika: časopis pro kriminalistickou teorii a praxi.* 2003, roč. 36, č. 2, s. 3. ISSN: 1210-9150.
6. **KARABEC, Zdeněk**. Poznámky k trestní politice. *Kriminalistika: časopis pro kriminalistickou teorii a praxi*. 2012, roč. 45, č. 1, s. 3. ISSN: 1210-9150.
7. **KARABEC, Zdeněk**. Účel trestání. *Kriminalistika: časopis pro kriminalistickou teorii a praxi*. 2000, roč. 33, č. 2, s. 3. ISSN: 1210-9150
8. **KRAHL, Matthias**. Elektronicky hlídané domácí vězení. *Právní rozhledy.* 1998, č. 5, s. 229. ISSN 1210-6410
9. **PALOVSKÝ, Tomáš**. K některým problematickým aspektům odklonů v trestním řízení. *Státní zastupitelství*, 2007, č. 3, s. 23-28. ISSN 1214-3758.
10. **RAWLS, John**. Two Concepts of Rules. *Philosophical Review*. 1955, vol. 64, no. 1, s. 1-13. ISSN 1558-1470.
11. **SUCHÝ, Oldřich; VÁLKOVÁ, Helena**. Obecně prospěšné práce jako alternativa trestu odnětí svobody v mezinárodním srovnání. *Právní rozhledy.* 1996, č. 4, s. 151. ISSN 1210-6410.
12. **ŠÁMAL, Pavel**. K úpravě trestních sankcí ve vládním návrhu rekodifikace trestního zákoníku. *Trestněprávní revue.* 2005, č. 5, s. 119. ISSN 1213-5313.

13. **ŠÁMAL, Pavel**. Nejvyšší soud zhodnotil praxi soudů v oblasti ukládání a výkonu vybraných trestních sankcí v letech 2010 a 2011. *Trestněprávní revue.* 2014, č. 9, s. 199. ISSN 1213-5313.
14. **ŠÁMAL, Pavel**. Trestní zákoník a naplňování funkcí a základních zásad trestního práva hmotného. *Bulletin advokacie.* 2009, č. 10, s. 22. ISSN 1806-8280.
15. **ŠČERBA, Filip**. Trest domácího vězení po novele č. 330/2011 Sb. *Trestněprávní revue.* 2012, č. 1, s. 1. ISSN 1213-5313.
16. **ŠČERBA, Filip**. Využívání alternativních opatření v praxi. *Trestněprávní revue,* 2013, č. 6, s. 138. ISSN 1213-5313.
17. **TOBIÁŠOVÁ, Lýdia**. Domáce väzenie – nový trest v rekodifikovanom Trestnom zákone. *Justičná revue.* 2006, č. 10, s. 1383. ISSN 1335-6461.
18. **VAN KALMTHOUT, Anton M**. Realizace alternativních trestů, některé zkušenosti západoevropských zemí. *Právní rozhledy.* 1997, č. 12, s. 1. ISSN 1210-6410.

C. Dokumenty a právní předpisy

1. **Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění Protokolů č. 3, 5 a 8**. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 16. 3. 2015]. Dostupné z: https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzhezf6mrqhewte
2. **Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky**, ve znění pozdějších předpisů. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 16. 3. 2015]. Dostupné z: https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzhezv6mrnge

3. **Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním**, ve znění pozdějších předpisů. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 13. 3. 2015]. Dostupné z: https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgyyv6mjugewtooa
4. **Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě**, ve znění pozdějších předpisů. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 23. 3. 2015]. Dostupné z: https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mrqga3f6mjygmwtcna
5. **Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví**, ve znění pozdějších předpisů. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 15. 2. 2015]. Dostupné z: https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mrqgayf6mrvhawtimq
6. **Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu**, ve znění pozdějších předpisů. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 13. 2. 2015]. Dostupné z: https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mrqga3f6mjygmwtcna
7. **Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník**, ve znění pozdějších předpisů. In: *Beck-online* [online právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 1. 4. 2015]. Dostupné z: https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mrqga4v6nbqfuytm

D. Soudní rozhodnutí

1. **Nález Ústavního soudu ČR ze dne 23. 4. 1998, sp. zn. IV. ÚS 463/97**. *Ústavní soud* [online]. AutoCont CZ, a.s., 2006 [cit. 25. 2. 2015]. Dostupné z: http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=4-463-97
2. **Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. 7. 2009, sp. zn. 5 Tdo 764/2009**. *Nejvyšší soud* [online]. Nejvyšší soud, © 2010 [cit. 22. 3. 2015]. Dostupné z:

http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/F16F94D743071B7AC1257A4E0067A1E9?openDocument&Highlight=0

E. Elektronické prameny

1. **BASU, Moni; YAN, Holly**. Fires, chaos erupt in Ferguson after grand jury doesn't indict in Michael Brown case. *Cable News Network* [online]. Turner Broadcasting System, Inc., publikováno 25. 11. 2014 [cit. 25. 2. 2015]. Dostupné z: http://edition.cnn.com/2014/11/24/justice/ferguson-grand-jury/index.html?hpt=hp_t1
2. **DIBLÍKOVÁ, Simona**. Restorativní justice a vězeňství. In: KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 56 [cit. 15. 2. 2015]. Dostupné z: http://www.ok.cz/iksp/docs/296.pdf
3. **DUŠEK, Libor**. Jak amnestie změnila trestní politiku. *jinepravo.blogspot.cz* [online]. Jiné právo, publikováno 6. 11. 2014 [cit. 8. 3. 2015]. Dostupné z: http://jinepravo.blogspot.cz/2014/11/jak-amnestie-zmenila-trestni-politiku.html
4. **FRYŠTÁK, Marek; ŽATECKÁ, Eva**. Princip restorativní justice v novém trestním zákoníku. In: *Dny práva – 2007 – Days of law* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2007 [cit. 19. 2. 2015]. s. 650. Dostupné z: http://www.law.muni.cz/edicni/Days-of-public-law/files/pdf/Souhrn_Final.pdf
5. **KARABEC, Zdeněk**. Koncept restorativní justice. In: KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 5 [cit. 15. 2. 2015]. Dostupné z: http://www.ok.cz/iksp/docs/296.pdf
6. **VIDNER, Adam**. Politická filosofie: Locke, Hobbes, Rousseau a teorie společenské smlouvy. *Český rozhlas.cz* [online]. Český rozhlas, publikováno 18. 4. 2014 [cit. 26. 2. 2015]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/planetarium/historie/_zprava/politicka-filosofie-locke-hobbes-rousseau-a-teorie-spolecenske-smlouvy--1341214

7. **Informace k amnestii**. *vscr.cz* [online]. Vězeňská služba České republiky, publikováno 4. 3. 2013 [cit. 8. 3. 2015]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/amnestie-1681/
8. **Poslání a cíle Probační a mediační služby**. *Probační a mediační služba* [online]. Probační a mediační služba [cit. 13. 3. 2015]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/o-pms/
9. **Rychlá fakta**. *vscr.cz* [online]. Vězeňská služba České republiky, publikováno 6. 3. 2015 [cit. 8. 3. 2015]. Dostupné z: http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/rychla-fakta/
10. **Tresty a jejich účel**. *Člověk v tísni* [online]. Člověk v tísni, o. p. s., publikováno 1. 1. 2012 [cit. 25. 2. 2015]. Dostupné z: http://www.clovekvpravu.cz/trestni-pravo-aktualizovano-k-112012-452/trestni-pravo-hmotne-455/obecna-cast-zakladni-pojmy-a-pravidla-trestniho-prava-458/tresty-a-jejich-ucel-668
11. **Válková zastavila tendr na náramky pro vězně, je ve sporu s náměstkem.** *ČT24* [online]. Česká televize, publikováno 16. 6. 2014 [cit. 18. 3. 2015]. Dostupné z: http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/276985-valkova-zastavila-tendr-na-naramky-pro-vezne-je-ve-sporu-s-namestkem/

F. Jiné prameny

1. **Důvodová zpráva k návrhu trestního zákoníku. Sněmovní tisk 744/0, část č.1/6**. *Parlament České republiky: Poslanecká sněmovna*, 2004. [online]. [cit. 18.3.2015]. Dostupné z: http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=4&CT=744&CT1=0. s. 222
2. **KARABEC, Zdeněk**. *Proměny trestní politiky v České republice.* Příspěvek přednesený na konferenci k 50. výročí existence IKSP, Praha, 2010.
3. **KOCH, Martin**. *Morální ospravedlnění trestu.* Brno, 2012. 37 s. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce JUDr. Tomáš SOBEK Ph.D.

4. **Přehled o uložených trestech/trestních opatření - hlavní sankce (2013)**. In: *infoData* [online informační systém]. Ministerstvo spravedlnosti [cit. 13. 3. 2015]. Dostupné z: http://cslav.justice.cz/InfoData/servlet/FileServlet?tabulka=ccav_dokument_sestavy&sloupec=obsah_dokumentu_pdf&where=id_dokumentu=722686&typSloupce=pdf&fileName=null
5. **Standardní minimální pravidla OSN pro zacházení s vězni** vydaná jako Rezoluce hospodářské a sociální rady č. 663C (XXIV) ze dne 31. Července 1957; Dokument OSN č. E/3048 (1957) a 2076 (LXII) (1957).
6. **Veřejná zakázka č. 405121**. In: *Věstník veřejných zakázek* [online informační systém]. Ministerstvo pro místní rozvoj [cit. 13. 3. 2015]. Dostupné z: http://www.vestnikverejnychzakazek.cz/cs/Form/Display/555162
7. **World Prison Population List**. *International Centre for Prison Studies* [online]. 2013 [cit. 15. 3. 2015]. Dostupné z: http://www.prisonstudies.org/sites/prisonstudies.org/files/resources/downloads/wppl_10.pdf

MASARYKOVA UNIVERZITA
Právnická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Akademický rok: 2014/2015

Student: Jan Brauner, **UČO:** 378836

Program: Právo a právní věda

Na základě příslušných ustanovení zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), a Statutu Právnické fakulty Masarykovy univerzity Vám určuji téma a zásady pro vypracování diplomové práce v magisterském studijním programu:

Téma práce: Alternativní tresty ve světle nového trestního zákoníků. Filosoficko-právní analýza problému.

Téma práce anglicky: The Alternative Punishment in The New Czech Criminal Code. Philosophical and Legal Analysis.

Vedoucí práce: doc. PhDr. Tatiana Machalová, CSc.

Pracoviště vedoucího práce: Katedra právní teorie

Datum zadání práce: 30. 6. 2014

Termíny odevzdání práce:
- v případě přihlášky ke státní zkoušce konané v jarním semestru je nutno odevzdat diplomovou práci do 31. března 2015
- v případě přihlášky ke státní zkoušce konané v prodlouženém zkouškovém období jarního semestru je nutno diplomovou práci odevzdat do 30. června 2015
- v případě přihlášky ke státní zkoušce konané ve zkouškovém období podzimního semestru je nutno diplomovou práci odevzdat do 31. října 2015
- neodevzdá-li student diplomovou práci ve výše uvedených termínech, ztrácí právo konat všechny součásti státní zkoušky v příslušném období

Zadání: Cílem práce bude právně filosofická analýza alternativních trestů v českém trestním právu. Práce bude rozdělena do dvou částí teoretické a praktické. Teoretická část se bude skládat z výkladu a) funkce trestu a trestání v současné moderní společnosti; b) vývoje alternativního trestání obecně a speciálně v České republice; c) vymezení pojetí alternativního trestu, jeho funkcí a forem v novém českém trestním zákoníku. Praktická část pak bude zaměřena na analýzu konkrétního případu, kdy byl uložen alternativní trest.

Souhlasím se zadáním (podpis, datum):

T. Machalová		R. Rozehnalová
doc. PhDr. Tatiana Machalová, CSc.	prof. JUDr. PhDr. Miloš Večeřa, CSc.	prof. JUDr. Naděžda Rozehnalová, CSc.
vedoucí práce	**vedoucí katedry**	**děkan**

V Brně dne: 18. 7. 2014